

ÉRTEKEZÉSEK

A TÁRSADALMI TUDOMÁNYOK KÖRÉBŐL.

KIADJA

A MAGYAR TUDOMÁNYOS AKADÉMIA.

TIZENKETTEDIK KÖTET.

A II. OSZTÁLY RENDELETÉBŐL

SZERKESZTI

PAUER IMRE

OSZTÁLYTITKÁR.

A M. T. AKADÉMIA
FŐTITKÁRI NYVATÁRA

BUDAPEST.

1903.

3 13602

Budapest, az Athenaeum r.-t. könyvnyomdája.

TARTALOM.

- I. szám. Carlyle Tamás társadalom-politikai rendszere. Székfoglaló értekezés. *Gaál Jenő* 1. tagtól.
- II. > Az ausztriai császári cím fölveteléről. Székfoglaló értekezés. *Nagy Ernő* 1. tagtól.
- III. > Herodotos és Anytos psephismája. *Schwarz Gyula* r. tagtól.
- IV. > Évtizedünk egyenes adóreformjairól. *Ráth Zoltán* 1. tagtól.
- V. > Népszaporodásunk kérdése a XX. század küszöbén. *Ráth Zoltán* 1. tagtól.
- VI. > A rendőrség természete és állása szabad államban. *Concha Győző* r. tagtól.
- VII. > A sociologia sarktétele. *Hegedüs Loránttól.*
- VIII. > Az egyházi házasságkötési jog történelmi alapjai. Székfoglaló értekezés. *Reiner János* 1. tagtól.
- IX. > A társadalomerkölcsi probléma. Székfoglaló értekezés. *Földes Béla* r. tagtól.
- X. > Népesedésünk kútforrásai a mult század első felében. Székfoglaló értekezés. *Thirring Gusztáv* 1. tagtól.

ÉRTEKEZÉSEK

A TÁRSADALMI TUDOMÁNYOK KÖRÉBŐL.

KIADJA A MAGYAR TUD. AKADÉMIA.

A II. OSZTÁLY RENDELETÉBŐL

SZERKESZTI

PAUER IMRE

OSZTÁLYTITKÁR.

XII. KÖTET. 2. SZÁM.

AZ AUSZTRIAI CSÁSZÁRI CZIM FÖLVÉTELÉRŐL.

SZÉKFOGLALÓ ÉRTEKEZÉS.

NAGY ERNŐ

L. TAGTÓL.

(Olvastatott a Magyar Tud. Akadémia II. osztályának 1897. jan. 11-én tartott ülésén.)

Ára 40 kr.

BUDAPEST.

1897.

ÉRTEKEZÉSEK

A TÁRSADALMI TUDOMÁNYOK KÖRÉBŐL.

Első kötet. 1867—1870.

I. Szám. Az uzsora törvényekről. *Szinováczy Györgytől*. 1867. 17 l. Ára 10 kr. — II. Szám. A magyar mezőgazdaság. *Keleti Károlytól*. 1867. 19. l. 10 kr. — III. Szám. A nemzet szellemi élete a párisi kiállításon. *Dr. Konek Sándortól*. 1868. 42 l. 20 kr. — IV. Szám. A magyar Korona országainak legújabb népesedési mozgalmai. *Dr. Konek Sándortól*. 1868. 52 l. 20 kr. — V. Szám. Jogtudomány s nemzetgazdaságtan. *Kautz Gyulától*. 1868. 38 l. 20 kr. — VI. Szám. A statistika hivatalos és tudományos művelése. *Keleti Károlytól*. 1868. 41 l. 20 kr. — VII. Szám. A római jog s az újabbkori jogfejlődés. *Pulszky Ágostontól*. 1869. 27 l. 10 kr. — VIII. Szám. *Gaius. Rentmeister Antaltól*. 1869. 116 l. 30 kr. — IX. Szám. Zádor György magyar akadémiai tag emlékezete. *Tóth Lőrincztől*. 1869. 26 l. 20 kr. — X. Szám. A törvénykezés reformja. *Ókröss Bálinttól*. 1869. 18 l. 20 kr. — XI. Szám. A büntetés rendszerről általában, különösen a halálbüntetésről Poroszországban. *Csatskó Imrétől*. 1870. 26 l. 20 kr. — XII. Szám. A bírósági szervezet, különösen a bíróságok megalakulása. *Baintner Jánostól*. 1870. 37 l. 20 kr.

Második kötet. 1870—1874.

I. Szám. A fogyasztási egyletek. *Dr. Vécsey Tamástól*. 1870. 59 l. 20 kr. — II. Szám. Az emberi öntudat jelen fokáról. *Dr. Barsi Józseftől*. 1870. 27 l. 10 kr. — III. Szám. Kassa város parketkészítése a XV. század kezdetén. *Wenzel Gusztávtól*. 1870. 43 l. 10 kr. — IV. Szám. Emlékbeszéd Császár Ferencz tiszteleti tag fölött. *Dr. Suhayda Jánostól*. 1871. 12 l. 10 kr. — V. Szám. Szemle a magyar jogászyűlések munkássága s eredményei felett. *Tóth Lőrincztől*. 1872. 88 l. 30 kr. — VI. Szám. Modern alkotmányos monarchiai intézmények. *Ladányi Gedeontól*. 1873. 28 l. 1° kr. — VII. Szám. Emlékbeszéd Rau Károly Henrik felett. *Kautz Gyulától*. 1873. 16 l. 10 kr. — VIII. Szám. A nemesség országgyűlési fejenként való megjelenésének megszűnése. *Hajnik Imrétől*. 1873. 18 l. 10 kr. — IX. Szám. A részvénytársulati ügy törvényhozói szempontból. *Dr. Matlekovits Sándortól*. 1873. 32 l. 10 kr. — X. Szám. Mezőgazdasági statistika a nemzetközi kongresszusokon. *Keleti Károlytól*. 1874. 32 l. 10 kr. — XI. Szám. A székely kérdés. *Galgóczy Károlytól*. 1874. 24 l. 10 kr. — XII. Szám. Az emberi élettartam és a halandóság kiszámításáról. 4 graphicus rajzzal. *Kőrösi Józseftől*. 1874. 52 l. 30 kr.

Harmadik kötet. 1875.

I. Szám. A kényszer-egység a esődeljárásban. *Apáthy Istvántól*. 1875. 25 l. 18 kr. — II. Szám. Quetelet emlékezete. *Keleti Károlytól*. 1875. 24 l. 10 kr. — III. Szám. Magyarország népesedési mozgalmak 1864—1873-ban és a cholera. *Keleti Károlytól*. 1875. 56 l. 40 kr. — IV. Szám. Újabb adataink Magyarország bűnvádi statistikájából. *Konek Sándortól*. 1875. 55 l. 35 kr. — V. Szám. A statistika és a nemzetgazdaságtan közti viszony a mai korban. *Konek Sándortól*. 1875. 26 l. 15 kr. — VI. Szám. Emlékbeszéd Szigethi Warga János l. tag felett. *Galgóczy Károlytól*. 1875. 23 l. 15 kr. — VII. Szám. Statisztikai tanulmányok hazánk közegészségi állapota felett. *Dr. Weszelovszky Károlytól*. 70 kr. — VIII. Szám. Visszapillantás az előbbi m. k. curiának 1724—1769-ki működésére. *Wenzel Gusztávtól*. 80 kr. — IX. Szám. Emlékbeszéd Csacska Imre l. tag fölött. *Pauler Tivadartól*. 10 kr.

Negyedik kötet. 1876.

I. Szám. Visszapillantás közgazdaságunk egy negyed századára. *Keleti Károlytól*. 20 kr. — II. Szám. Az összehasonlító jogtudomány és a magyar magánjog. *Wenzel Gusztávtól*. 25 kr. — VIII. Szám. A szóbeliség, közvetlenség és nyilvánosság rendszere a polgári törvénykezésben magyar szempontból. *Tóth Lőrincztől*. 40 kr. — IV. Szám. Emlékbeszéd hodosi és kizdai br. Sina Simon felett. *Tóth Lőrincztől*. 20 kr. — V. Szám. Az országos jog és a particularis jogok

AZ AUSZTRIAI
CSÁSZÁRI CZIM FÖLVÉTELÉRŐL.

★

SZÉKFOGLALÓ ÉRTEKEZÉS.

NAGY ERNŐ

L. TAGTÓL.

(Olvastott a M. Tud. Akadémia II. osztályának 1897. január 11-én tartott ülésén.)

BUDAPEST.

KIADJA A MAGYAR TUDOMÁNYOS AKADÉMIA.

1897.

ALBERTUS

ALBERTUS

ALBERTUS

ALBERTUS

ALBERTUS

ALBERTUS

ALBERTUS

ALBERTUS

Budapest. Az Athenaeum r. társ. könyvnyomdája.

Az ausztriai császári cím fölvételéről.

A jogi életben sem ismeretlen jelenség az, hogy egyes eseményekről, sőt intézményekről is bizonyos önkénnyel keletkeznek nézetek, vagy épen így alakul a közvélemény. Az eltérés kezdetben talán alig észrevehető, csak a szabatoság hiányának látszik, de idők folytával messze eltávozhatnak a valótól, a melyhez visszavezetni az igaz után szomjúhozó tudománynak sokszor nem csekély fáradságába kerül.

Könnyen érthető, hogy ilyen esetek a közjogban, különösen a mi történeti fejlődésű közjogunkban még inkább előfordulhatnak, minthogy tételei a politikai élettel, ennek pártküzdelseivel, eltérő irányáival és céljaival szoros összeköttetésben állanak és mert sajtóságos közviszonyaink folytán néha három nemzet irodalmában is közvetlen érdekűek.

Az ausztriai császári cím eredetének jogi fejtegetése a mai élő jogunkra ugyan nem vonatkozik. — Magyarországnak Ausztriához való viszonyát a *pragmatica sanctio* és az 1867: XII. t.-cz. világosan meghatározván, annak tartalmára, jogi természetére nagyban és egészben, mondhatni, megállapodás jött létre és pedig nemcsak a mi irodalmunkban. Az újabb és tekintélyes osztrák közjogi írók nagy része¹⁾ ma már arra

¹⁾ Egyike az elsőeknek *Juraschek* gráci, majd innsbrucki tanár, a ki azt a régi felfogást, a mely szerint Magyarország Ausztriával magasabb állami egységet alkotna, mint »Bundesstaat«, »Staatenstaat« stb. czáfolván, azt mondja: »In Oesterreich-Ungarn besteht keineswegs ein Gesamtstaatsbürgerrecht, sondern es gibt nur ein österreichisches und ein ungarisches... somit auch kein zu beherrschendes Gesamtvolk... auch ein zu beherrschendes Gesamtstaatsgebiet liegt nicht vor, der Wortlaut der pragmatischen Sanction spricht dagegen. Wie sie über-

az álláspontra helyezkedik, a melyet méltán nevezhetünk magyar álláspontnak; sőt ha igazságosak akarunk lenni, be kell vallanunk, hogy közreműködtek annak kiderítésén, mi-

haupt eine Successionsordnung ist, so will sie gar nicht ein Gesamtstaatsgebiet feststellen, sondern besagt blos, dass die Königreiche und Länder untrennbar und unauflösbar mit einander verbunden in den Besitz der Erben übergehen... Es fehlt auch die herrschende Centralgewalt... ein die Staaten einigender Staat ist in Oesterreich-Ungarn nicht vorhanden... In der einen leiblichen Person des Souveräns kann man zwei völlig getrennte und verschiedene Regentenpersonen unterscheiden. In jedem Staate ist sie Subject einer anderen Souveränität; in Oesterreich ist sie Kaiser, in Ungarn König.« (Personal- und Realunion. 1878.) A lényegben ez álláspontot foglalja el *Jellinek*, akkor bécsi, most heidelbergi tanár, a ki részletes és nagy jogi értékkel bíró fejtegetéseiben bizonyítja, hogy Ausztria és Magyarország, mint két souverain állam, nemzetközi jellegű szövetségben él egymással és hogy az uralkodó természeti személyében két souverain fejedelem közjogi személyisége találkozik össze (Lehre von den Staatenverbindungen. 1882.). — *Ulbrich*, a prágai egyetem nagy tekintélyű tanára legújabb művében (Oesterr. Staatsrecht. 1892.) mondja: »Die Konstruktion der Anhänger der Gesamtstaatstheorie, dass die Centralgewalt bei Zustandekommen des Ausgleiches im Jahre 1867 einen Theil ihrer Kompetenzen an die beiden Theilstaaten abgegeben, den Rest aber behalten habe, findet in dem positiven Rechte keine Begründung, weil eine solche Willensäußerung dieser angeblichen Centralgewalt nirgends zu finden ist. — Im Gegentheile, es wurde im Jahre 1867 der Kreis der gemeinsamen Angelegenheiten beider Staaten durch materiell übereinstimmende Willenserklärung derselben vertragsmässig fixirt, unter principieller Wahrung der Selbstständigkeit beider Staaten... Der gemeinsame Monarch vereinigt zwei Herrscherpersönlichkeiten in sich, er ist Kaiser von Oesterreich und König von Ungarn.« Ő ugyan az összeköttetést realunióknak nevezi, de annak mai, új jelentőségében, hogy t. i. souverain államokból áll. — *Gumplovicz*, gráci tanár szerint: »Beide Staaten haben einen gemeinschaftlichen Monarchen, welcher Kaiser von Oesterreich und König von Ungarn ist. Die so verbundenen Staaten bilden einen untheilbaren und unzertrennlichen gemeinsamen Besitz, des jedesmal nach der Erbfolgeordnung zum Throne berufenen Herrschers. Im übrigen sind diese beiden Staaten zwei gesonderte und ganz gleich berechnete Theile, und ist jeder legislativ und administrativ unabhängig.« A dualismusra vonatkozólag: »das Wesen desselben besteht darin, dass Oesterreich und Ungarn zwei selbstständige Staaten... bilden.« (Oesterr. Staatsrecht. 1891.) Igaz ugyan, hogy sociologikus (vagy mint nevezik realistikus, de nem jogi) módszer folytán több tételében zavaros, sőt látszólag következtelen is lesz. — *Hauke*, czernowitzi tanár (Monarchenrecht, 1894) és *Tezner*, a bécsi egye-

szerint Magyarország és Ausztria egymáshoz való viszonya két souverain állam szövetsége, és érdemük van abban, már csak az általuk használt világnyelv következtében is, hogy az a régi téves tan az összbírodalomról és még más nevekkal jelölt magasabb állami egységről a külföldi jogi irodalomban mindinkább meghaladott.¹⁾

tem magántanára szintén elismerik ez összekötetésben 1867-től Magyarország államiségát (Ung. Verfassungsgesetze. Grünhut: Zeitschr. XX. k.).

¹⁾ Az irányváltozást láthatjuk már *Demombynes* (Constitutions européennes, II. kiadás) és *Daresté* (Constitutions modernes, II. kiadás) nagy elterjedésnek örvendő műveikben. *Bidermann*, gráci tanár komoly tanulmányok alapján »Geschichte der österr. Gesamtstaatsidee« című munka megírásához fog (I. köt. 1872.), a »Gesamtstaat« alatt értve Magyarországot is, de már a második kötet előszavában kijelenti (1889.), hogy elvesztette kedvét a mű folytatásától, miután az uralkodó áramlat irányát elhagyta és a mű félbemaradt, a mi pedig befejezésül a szerző halála után megjelent (Grünhut: Zeitschrift, XXI. köt.), azt a szerző még aligha közölte volna. Az említett *Ulbrich* legelső műveiben (Die rechtliche Natur der ung.-österr. Monarchie 1879 és Lehrbuch des österr. Staatsrechtes 1882) még szintén a »Gesamtstaat« elméletének hódol, az utolsó művében (1892.) pedig a fentebb ismertetett álláspontot foglalja el és csak az itt-ott becsuszott egyes kifejezései emlékeztetnek a régi tanra. *Bernatzik*, akkor baseli tanár, *Gumplovicz* említett művet bírálva, mondja: »auf den ersten Blick fällt auf, dass er in seinem österreichischen Staatsrecht auch das ungarische Verfassungsrecht mit behandelt (a mi pedig régebben egészen szokásos volt). Er scheint — man traut seinen Augen kaum — Ungarn zum österreichischen Staat zu rechnen... Ich bemerke aber sofort zur Beschwichtigung einer allenfalls sich erhebenden patriotischen Entrüstung in Ungarn, dass der Verfasser nebenan präzise erklärt: »Oesterreich-Ungarn besteht aus zwei Staaten.« Majd folytatólag két oldalon keresztül gúnyolja a szerző e következtelenségeit és módszérének furesaságait (Grünhut: Zeitschrift, XIX. k.). *Marquardsen*, erlangen-i tanárnak a különböző államok közjogát bemutató nagy vállalatában (Handbuch des öffentl. Rechts), az első kiadásnál (1883.) még Magyarország és Ausztria közjoga együtt tárgyalatott, mint »Staatsrecht der österreichischen-ungarischen Monarchie«, míg a második kiadásnál (1892.) már külön jelent meg az osztrák közjog és külön készül a magyar (Staatsrecht des Königreichs Ungarn), hogy »önállósága teljesen kidomborítható legyen.« *Brie*, boroszlói tanár szerint Magyarország viszonya Ausztriához realunio (e szót mai jogi jelentőségében használva) vagyis a souverain államok társas viszonya az uralkodó természeti személyének jogilag megállapított közösségével (Theorie der Staatenverbindungen, 1886). *Mischler*, gráci tanár és *Ulbrich* által szerkesztett »Oesterreichisches

De bár így a két állam jogi viszonya alapján kiderítettnek tekinthető és a részletek, mint a milyen a címnek kérdése is, ehhez simulni kénytelenek, még sem lehet az reánk nézve közönyös, hogy az ausztriai császári cím milyen jogi jelentőséggel keletkezett, mert az kétségtelen, hogy a multra vannak belőle következtetéseket, vagyis arra az időre, mely a mai rendet közvetlen megelőzte, és így annak megítélése, hogy a mai jog milyen változást idézett elő, attól is függ, hogy milyennek tekintjük a régi viszonyt.

Az ausztriai császári cím fölvételét illetőleg pedig igen eltérő felfogásokkal találkozunk. A magyar irodalomban ugyan arra nézve, hogy lényegében mit jelentett, vagy talán jobban mondva, hogy mit nem jelenthetett, alig van eltérés,¹⁾ bár a részleteket illetőleg itt is hiányzik a teljes egyetértés; de már az idegen nyelvű irodalmakban igen szétválnak a nézetek.

Az egykorú és közelkorú íróknál csekély eltéréssel azt olvashatjuk, hogy a császári cím pusztán cím, az uralkodó és az uralkodóház tekintélyének, tényleges nagy hatalmának megfelelő magasabb rang jelzése.²⁾ Később az írók már kevésbé

Staatswörterbuch« egy nagy közleményt hoz »Ungarn« czímszó alatt (1896.). De a szerkesztőség kijelenti: »mit Rücksicht auf die Mannigfaltigkeit der geschichtlichen, staatsrechtlichen und wirthschaftlichen Beziehungen der im Reichsrathe vertretenen Länder und der Länder der heiligen Stephanskronen erschienen es zweckmässig, auch die Hauptpunkte des ungarischen Staats- und Verwaltungsrechts zu behandeln, wobei aber selbstverständlich die staatsrechtliche Selbständigkeit Ungarns gehörig zum Ausdrucke zu bringen ist.«

¹⁾ Ez pedig nemcsak abból következett, hogy, a mint látni fogjuk, a cím fölvételét ünnepélyesen kihirdető okmány a magyar alkotmány változatlan fennállását többszörösen biztosítja, hanem mert mindaddig, míg a magyar törvényhozás, tehát a koronás király és az országgyűlés hivatott az állam souverain természetü akaratát kifejezésre hozni, mint ahogy ezt kifejezi Werbőczy (Hk. II.), az 1635: XVIII., valamint közvetlen előzőleg az 1791: XII. t.-cikkek és a törvényekkel szemben a Felső egyoldalú rendelkezése változást nem idézhet elő: világos, hogy a rendeletileg megállapított címfelvétel Magyarországot nem egyesíthette Ausztriával.

²⁾ Így *Gretzmiller*: *Geschichte Oesterreichs* (1808.); *Genersich*: *Geschichte der österreichischen Monarchie* (1815.); *Schneller*: *Staatsgeschichte des österreichischen Kaiserthums* (1821.); *Hassler*: *Geschichte*

határozottan nyilatkoznak, sőt egyesek ellenkező véleményre térnek át.¹⁾ Végre egészen megerősödik, és különösen az osztrák jogi irodalomban majdnem kizárólagossá lesz az a nézet, hogy a császári czím fölvételéből a Felség uralkodása alatt élő összes országok és királyságok szorosabb jogi egysége következik; a magasabb czím az összes országokat egy magasabb állami egységbe, a császárságba olvasztotta. E nézetet elfogadják még azok is, a kik Magyarország és Ausztria mai viszonyát elfogulatlanul képesek megítélni.

Így olvashatjuk, hogy az örökös császári czím fölvétele fontos állami intézmény, II. Ferencz ezzel országait szorosabban összefűzi a napoleoni túlhatalommal szemben,²⁾ a császári

des österreichischen Kaiserthums (1842.); *Klaudi*, a ki még leginkább jogi alapon tárgyalja a kérdést, világosan kijelenti, hogy a császári czím pusztá czím és fölvételének jogi következményei nincsenek, a miért azután meg is támadják.

¹⁾ *Arneht*: Geschichte des österreichischen Kaiserthums (1827.); *Meynert*: Gesch. Oesterreichs (1846.). A *Rotteck* és *Welcker* Staatswörterbuch-ban, Österreich czímszónál (1848.): II. Ferencz 1804. aug. 11-én: »seine gesammten Staaten als »Kaiserthum von Oesterreich« zu einem ganzen vereinigt hatte«. A souverain a császár, csakhogy souverainitása a magyar belügyekre korlátolt. *Mailáth* szerint, az császári czím az ausztriai államtest alakulásának symboluma és annak egységét megpecsételi (Geschichte des österreichischen Kaiserstaates, 1842.), a ki egyébként már hasonló felfogásnak ad kifejezést a magyar Ismeretek Tárában. (I. köt. 1831.) A tekintélyes osztrák író, *Beer*, a Bluntschli-féle Staatswörterbuch-ban, »Kaiserthum Oesterreich« czímszónál (1862.) mondja: »Die Annahme der Kaiserwürde von Seiten Napoleons bestimmte Franz I. sich zum Erbkaizer von Oesterreich zu erklären und seine sämtlichen Staaten unter den Namen eines Kaiserthums zu einem Staate zu vereinigen. E nézetten van *Lustkandl*, bécsi tanár nálunk is hirhedt művében (Das ungarisch-österreichische Staatsrecht, 1863) és megtámadja *Klaudit*: »Es ist gerade umgekehrt, als wie man von verschiedenen Seiten deduciren gehört hat (z. B. Reichsrath *Klaudi*), nicht darf man sagen, weil das Patent vom 11. August 1804 einen blossen Titel eingeführt hat, darum besteht keine realverbundene Monarchie, sondern weil bereits eine realverbundene Gesamtmonarchie bestand, deshalb hat der Regent einen dieses Verhältniss zweckmässig bezeichnenden Titel eingeführt... und weil eben die Monarchie schon bestand, darum ist auch das Patent ohne Widerrede auch in Ungarn anerkannt worden.«

²⁾ *Welcker*: Weltgeschichte.

czím szép symbolumát képezi a Felség uralkodása alatt élő országok egységének. — *Ulbrich* szerint, az 1804-ben fölvett örökös császári czím a Felség országai reál-egyesülésének symboluma, a császárság pedig a pátens szavai szerint az összes országok egységét és összhatalmát jelenti.¹⁾ *Dantscher von Kollesberg* akkor a bécsi, most az innsbrucki egyetem tanárának felfogása, hogy az ausztriai császárság régente, az 1804. augusztus 11-ki pátens értelmében a Felség uralkodása alatt élő királyságokból és országokból alakult államot jelentette. Ez egyesítés létre jöhetett, mert akkor az összmonarchia absolut volt (?), így tehát az államfő szabadon határozhatott.²⁾ *Gumplowicz* egész röviden nyilatkozik a czím fölvételéről, de úgy látszik, hogy az uralkodói jogokat most már a császár hatalmi körébe tartozóknak tekinti.³⁾ *Bidermann* irodalmi hagyatékából, az említett nagyobb művének befejezéseként közölt tanulmány⁴⁾ a császári czím fölvételének jogi jelentőségéről külön nem nyilatkozik, minthogy az szerinte olyan világos, hogy bővebb magyarázatra nem szorul. De fejtegetéseiből az tűnik ki, hogy a császári czím Magyarországot és Ausztriát egy magasabb állami egységbe foglalja össze, illetve ez egységet megerősíti vagyis kifejezi. Az előadása és okos-

¹⁾ Id. műveiben: »Die Kaiserwürde ist ein Symbol der realen Vereinigungen aller einzelnen Länder... der Ausdruck Kaiserthum bedeutet nach dem Wortlaute des Patentes die Gesammtheit der verbundenen Königreiche und Länder... Gesammtmacht des coexistenten Staates. — Bár ő már akkor is bizonyos dualismust lát a két állam közti viszonyban, csakhogy a magyar király közjogi személye inkább a magyar belügyeknél lép előtérbe, míg az összmonarchiát érdeklő ügyben a császár bírja a hatalmat.

²⁾ »Das frühere Kaiserthum bezeichnete nach dem Patente vom 11. August 1804 den Staat, welcher aus sämmtlichen Königreichen und Ländern, die zu jener Zeit unter dem österreichischen Scepter vereinigt waren, für das Gebiet der ihnen allen gemeinsamen Angelegenheiten (sic) bestand. Da die Gesammtmonarchie damals eine absolute war, stand dem Staatsoberhaupte dieser Monarchie allein die Entscheidung zu.« (Der monarchische Bundesstaat Oesterreich-Ungarn, 1880).

³⁾ Einleitung in das Staatsrecht és Das österreichische Staatsrecht.

⁴⁾ Közli Adler, a bécsi egyetem magántanára, Grünhut-féle Zeitschrift für das priv. und öffentl. Recht. XXI. köt. 1894.

kodása annyira különös, hogy jónak látjuk itt az eredeti szövegre utalni.¹⁾

Tezner, a bécsi egyetem magántanára, érdekesen fejtegeti,²⁾ hogy a magyar alkotmányos küzdelmeknek sajátsága volt, miszerint nem is annyira a személy szabadságáért, mint inkább az állam függetlenségének, önállóságának fentartásáért folytak. A magyaroknak, mondja, sikerült is az uralkodótól időről-időre annak biztosítását elnyerni, hogy az uralkodói hatalmat Magyarországon csak mint magyar király gyakorolja, és ezzel elejét vették ama felfogásnak, mintha Magyarország a német örökös tartományokkal jogilag az állami életre egyesült volna. Ilyen biztosítást tartalmaznak különösen az 1791-ki törvények,

¹⁾ »Thronfolger ist in Ungarn so gut als in Oesterreich der *Archidux Austriae*. Dass derselbe vermöge der ungarischen Vefassung gehalten ist bei vielen fürstlichen Verrichtungen als König von Ungarn so sich zu benehmen, wie diese Verfassung es vorschreibt, ändert nichts an der Machtsphäre, die der seit dem Jahre 1804 zum Kaiser von Oesterreich erhobene *Archidux Austriae*, allen Sträubens der Ungarn ungeachtet, auch auf dem Gebiete der ungarischen Krone zu entfalten im vollen Rechte ist . . . Der Kaisertitel ist beim regierenden Erzherzoge von Oesterreich an die Stelle des Erzherzogstitel getreten (?), während die übrigen Prinzen des Herrscherhauses den letzteren führen (elözöleg is viselték). Diese Veränderung vollzog sich im Jahre 1804. Am 10. August des eben genannten Jahres eröffnete Kaiser Franz seinen bezüglichen Entschluss einer Versammlung der Staatswüdrenträgern. Am folgenden Tage verkündete ein Patent, dass der bisherige römisch-deutsche Kaiser (mint ilyen?) den Titel eines Erbkaisers von Oesterreich angenommen habe . . . die ungarischen Behörden wurden durch ein königliches Rescript vom 17. August davon benachrichtigt. In diesem lateinisch abgefassten Rescript ist statt vom »Erbkaiserthum Oesterreich« (de ez a patensben sem fordul elő), von einer »*Monarchia Austriaca*« die Rede. Dass hierunter auch die ungarischen Länder begriffen seien, ist nicht ausdrücklich gesagt, aber dem Contexte deutlich zu entnehmen. Denn es wird den Ungarn zum Troste in dem Rescripte erklärt, dass die ungarische Verfassung von der Neuerung in keiner Weise berührt wird.« (De ha a változás Magyarországot nem érte, miért kellett a magyarokat megvigasztalni?) . . . Ezzel: »die Herrschaft über alle Erbkönigreiche und Länder, nicht blos deren Gesamtgebiet ist als untheilbar erklärt . . . die dualistische Neugestaltung der österr.-ungarischen Monarchie (1867) hat die bezügliche Rechtsanschauung in den Hintergrund gedrängt.«

²⁾ Die ungarischen Verfassungsgesetze. Birálat. Grünhut-féle Zeitschrift für das priv. und öffentl. Recht. XX. k. 1893.

melyek nemcsak Magyarországnak tartománynyá válását, hanem a királyi hatalomnak csak részleges egyesülését is más államhatalommal kizárták.¹⁾

De a francia háborúk, folytatja, a népeket végre az alkotmányokkal szemben is közönyössé tették és így I. Ferencz az ausztriai császári czímet, az egyesített ausztriai államtest egységének és tekintélyének megerősítésére fölveheti és publikálhatja, a nélkül hogy a magyaroknál ellenzésre találna. Igaz, hogy a czímnek fölvételét hirdető pátenzben a magyar alkotmány biztosítatik, de ilyen biztosítást nyertek a többi királyságok és országok is, a melyek pedig, mint tartományok, most már az egységes államhatalomnak meghódoltak. Az államhatalmat egész 1848-ig úgy kezelik, hogy felismerhető lesz, miszerint az 1804-ki pátenz nem valamely puszta czímet, hanem az egész monarchiára kiterjedő egységes hatalmat állapít meg... és Magyarország csak 1867-ben, a kiegyezéssel nyeri vissza államiságát, addig provincia.²⁾

Juraschek szerint a császári cím fölvétele Magyarország

1) »...nicht bloß eine Provinzialisirung Ungarns, sondern auch nur eine partielle Verschmelzung der ungarischen Königsgewalt mit einer fremden Staatsgewalt zu einer rechtlich einheitlichen ausschliessen... Das ganze so reiche, für die Erstarkung der Gesamtstaatsidee vorgebrachte historische Material (Bidermannra czélozva) kann an dem Resultate nichts ändern, dass der Versuch, eine feste, verfassungsmässige Grundlage zu gewinnen, mit dem Erlass dieser Landtagsabschiede gescheitert ist.«

2) »Das Patent vom 11. August 1804, in welchem Franz I. für sich und seine Nachfolger den Titel eines erblichen Kaisers von Oesterreich zur Befestigung des Ansehens des vereinigten österreichischen Staatenkörpers annimmt, kann publiciert werden, ohne die nachdrücklichsten Proteste der ungarischen Stände hervorzurufen. Der Aufrechthaltung der Verfassung Ungarns wird in diesem Patente gedacht, aber nicht minder der aller übrigen Königreiche und Staaten, von denen nicht bezweifelt werden kann, dass sie als Provinzen einer einheitlichen Staatsgewalt unterlagen... Jedenfalls ist bis zum Jahre 1848 die Staatsgewalt in der ganzen Monarchie derart ausgeübt, dass sich erkennen lässt, es habe mit dem citirten Patente nicht bloß ein Titel, sondern eine einheitliche Staatsgewalt in der ganzen Monarchie etablirt werden wollen... erst im Jahre 1867 ist der ungarische Staat, bisher nur eine Provinz, neuerlich begründet worden.«

és a Felső német örökös tartományai közt levő tényleges viszonyt véglegesen jogira változtatta át: . . . a német és a szláv örökös tartományokban a császár uralkodik, Magyarországot illetőleg azonban csak a külügyekben és hadügyekben, míg a belügyekben a királyt illetik meg az uralkodói jogok. Az 1867-ki kiegyezés e tekintetben azután változásokat idéz elő.¹⁾

Ha még ezekhez hozzá vesszük a magyar felfogást, mely a magyar alkotmányosságból, az állam függetlenségéből kiindulva a császári címnek fölvétele alkalmával Magyarországot illetőleg minden jogi jelentőségű változásnak a leghatározottabban ellenmond: be kell látnunk, hogy kérdésünkre vonatkozólag a különböző nézeteknek egész mintalapját lehet összeállítani.²⁾

A nézeteknek ilyen nagy eltérése a komoly irodalomban vezetett engem arra, hogy a kérdést forrásainál, a levéltárakban tanulmányozzam. Kutassam azt, hogy az ausztriai császári címnek milyen jogi jelentőséget tulajdonítottak abban a korban, a melyben létrejött; a bécsi, valamint a külföldi kormá-

¹⁾ Id. m. »Als endlich durch die Schaffung der österreichischen Kaiserwürde (1804) der faktische Zustand definitiv in einen rechtlichen umgewandelt wurde, da wurden die schon früher erloschenen Regentenpersonen der deutsch-slavischen Länder vollends beseitigt und aufgesogen von der einheitlichen österreichischen Kaiserwürde, aber die Regentenperson des ungarischen Königs blieb erhalten . . . Es war somit der eigenthümliche Zustand, wonach der Kaiser von Oesterreich in den oben genannten Angelegenheiten (külügyek és hadügyek) über die Gesamtheit der Länder regierte und den Rest der Staatsgewalt in den deutsch-slavischen Ländern wieder als Kaiser von Oesterreich, in Ungarn als König ausübte, nun dauernd rechtlich fixirt.«

²⁾ De a magyar művek is többször azt a gondolatot keltik az olvasóban, mintha Ausztriában, 1804-ben, a császári cím fölvételével, Magyarországot jogilag egyesítettnek tekintették volna és ez ellen tiltakoznak. Továbbá megjegyezzük, hogy tudunkkal az újabb külföldi irodalomban csak egyedül *Jellinek* (Staatenverbindungen) nyilatkozik a magyar állásponthoz hasonlóan: »das Patent vom 11. August 1804, mittelst welches Franz II. als Herrscher der Gesamtheit seiner Staaten den Titel eines Kaisers von Oesterreich annahm, hat keinerlei Folgen für die staatsrechtliche Stellung Ungarns gehabt; Ungarn hat durch Anerkennung dieses Titels sich in keiner Hinsicht zu einer Provinz eines über ihm stehenden Staates gemacht. — *Hauke* (i. m.), *Iuschin* (Reichsgeschichte, 1896) határozatlan.

nyok felfogása egyezett-e a magyar állásponttal vagy eltért tőle, avagy talán a magyar alkotmány félreértésével keletkezett? Ezen sem lehetne csodálkoznunk, tekintve az akkori közjogi tudást, különösen pedig a magyar alkotmány csekély ismeretét külföldön.

És most, a midőn e tanulmányok eredményéről beszámolni kísérletet teszek, azt hiszem, képes vagyok bebizonyítani, hogy e tételt illetőleg az idegen jogi irodalomnak jelenleg uralkodó iránya messze eltávozott a valótól, hogy azt már elfelejtette. Sőt nekem úgy látszik, hogy a magyar állam függetlensége oly erősen domborodik ki ép ez esetben, hogy vele foglalkozni már e szempontból is érdemes.

*

Az ausztriai császári cím fölvételének jelentőségét hogy méltathassuk, szükséges némely közismeretű tény, habár csak egész röviden is felemlíteniünk.

A császári cím (Imperator) már az ókorban is a legmagasabb világi hatalmat jelenti; igaz ugyan, hogy választás útján nyerhető el, de a választással az egész »majestas populi«, a »majestas reipublicae« reá ruháztatott.

A középkorban a császár a keresztény világ feje.¹⁾ Megmarad, sőt megerősödik az a felfogás, hogy birodalma »Imperium mundi«. Később is az »Imperium Romanum Germanicae Nationis« elsőségét vitatlanul elismerik. Már léteznek ugyan mellette önálló, független államok, melyeknek uralkodói a hatalom souverain voltát illetőleg a császárral egyenlők, de rangra a császár fölöttük áll, mint ahogy ezt Mátyás királyunk is megírta Frigyes császárnak. Sőt midőn nagy Péter a nystadti béke (1721.) után, mint a keleti császárok utóda és női ágon rokona a császári czímet szintén fölvette, a római-német császárt rang-

¹⁾ Némelyek szerint ezt symbolizálná a kétfejű sas, már akár abban az értelemben, hogy a keresztény világnak két feje van: a lelkiekben a pápa, világiakban a császár, akár pedig a nyugati és a keleti császárokra vonatkoztatva. Mások szerint ez egyszerűen csak megkülönböztetné a császári czímet a római királyi czímetől, melyet az egyfejű sas alkotott (Häberlin-Pütter: Handbuch des Teutschen Staatsrechts, 1794).

ban elsőnek elismeri és ez a nemzetközi életben, a diplomatiái érintkezéseknél mindig megmaradt. — Ebből érthető, hogy a »felség«, »felséges« legmagasabb címzéseket hosszú időn keresztül csak a császárt megilletőnek tekintik és midőn a XV. századtól a királyokkal szemben is használják már, a császár ellenmond és jogilag a királyokat is megilletőnek általában csak a westphaliai béke után fogadják el.

A mult század végén és századunk első éveiben tehát a császári címhez két ezer év hatalmának és dicsőségének emléke fűződik; így volt elég ok reá, hogy becsesnek tekintsék, és pedig annál inkább, mert még mindig a legmagasabb uralkodás rang és tekintély jelzésére szolgál. Megérthető az is, hogy dynastiánk, mely e címet ugyan választás útján nyeri el, de tényleg már, rövid megszakítással, több mint háromszáz év óta bírja, ragaszkodik hozzá.

A napoleoni háborúk következtében a római-német birodalom alapjában ingadozik. De azért még sem mondhatnánk, hogy az ausztriai császári cím fölvételére a közvetlen okot ez szolgáltatva volna, mint ahogy többektől hallható és valószínűnek is látszik, miután most már a később bekövetkezett eseményeket is ismerjük. Nem. Az osztrák államférfiak a lunevillei béke után a római-német birodalom és ezzel a római császári cím fennállását még lehetőknek itélik. Igaz ugyan, hogy ott már egy idegen hatalom nagy befolyáshoz jutott, de nem volt kizárva, hogy ez csak ideiglenes természetű lesz, és azután, mert a császári cím már a XVII. és XVIII. században jogi tartalmából és tényleges hatalmából úgyis igen sokat veszített.

A bécsi udvari és állami levéltárban őrzött okmányokból a legvilágosabban kitünik, a mi egyébiránt a történetírók nagy részének is álláspontja, hogy az ausztriai császári cím fölvételére a közvetlen okot I. Napoleon szolgáltatva ama tervével, hogy Franciaországban a monarchiát a császársággal állítja vissza, minthogy a királyi cím, melylyel szemben a francia nemzet ép előbb fejezett be egy véres küzdelmet, nem igen vonzhatta, és mert a császársággal ugyancsak nagy és hizelgő történeti emlékeket eleveníthetett föl, mint nagy Károly utóda, valamint ez tényleges hatalmának is inkább megfelelni látszott.

A midőn az első consul tervének hire Bécsbe érkezik,

majd a francia kormány a bécsi udvar hozzájárulását kikéri és sürgeti, akkor jön hivatalosan szóba a dynastia által fölveendő örökös császári cím. A kérdés mibenlétének megvilágítására, az elintézésre szóló javaslattal egyetemben, gr. Colloredo, birodalmi alkanczellár, és gr. Kobenzl, udvari és állami titkos kanczellár, 1804. márczius 20-ki kelettel, egy memorandumot¹⁾ terjesztnek a Felség elé, mely azután a továbbiaknak is alapul szolgál.

A monarchia visszaállítása Franciaországban, természetesen a bécsi udvar előtt ellenszenves nem lehetett; mert egyrészt ez csak betetőzése az első consul által eddig is követett politikai iránynak, és mert tőle a monarchikus államok megerősödése, ezzel az általános béke is talán inkább várható volt. Fölötte sajnálandónak tekintik ugyan, hogy nem a törvényes királyi család előnyére történik, de végre is tanácsosabbnak látszott megnyugodni egy szerencsés »usurpator« sikereiben, mintsem hogy a legitim uralkodócsalád jogaiért folytatott eredménytelen küzdelem Európa békéjét továbbra is megzavarja.²⁾

De már az a terv, hogy Napoleon a monarchiát a császári címmel akarja visszaállítani, a bécsi kormánynak nagy gondokat okozott.

Ez a fenhéjázás (Anmassung), mondja a memorandum, már csak azért is komoly megfontolást igényel, mert féltő, hogy a császári magasabb címmel új hódítási vágyak lesznek összekötve; továbbá kétely merült fel a tekintetben is, hogy az új francia császár hajlandó lesz-e a római császár rangjának elsőségét elismerni?

A legnagyobb aggályt azonban az a kérdés okozta, hogy milyen lesz uralkodónknak és házának, valamint a monarchiának, tehát a Felség jogara alatt élő, egyrészt a trónörökösödési országos törvények szerint, másrészt a hűbéri patrimoniális jog alapján örökös országainak és tartományainak viszonya az új császársághoz?

¹⁾ A bécsi Staatsarchiv titkos levéltári része, Titel und Wappen, II. fasc.

²⁾ Ugyanott.

Mert igaz ugyan, hogy a dynastia több mint háromszáz év óta bírta a római császári czímet, de minden egyes esetben választás útján nyerte el, és így nem volt kizárva annak a lehetősége, hogy esetleg másra szálljon át; különösen most a császári rang elsőbbségéért beállható küzdelemben talán épen a francia befolyás fog oda hatni, hogy azt valamely engedékenyebb német fejedelem nyerje el. A multból egy praecedens kínálkozott a kérdés elvi megoldására: Mária Theresia nem viselte a császári koronát, de azért, mint magyar király és a német örökös tartományok uralkodója, az európai nagyhatalmakkal és így Franciaországgal is teljesen egyenrangúnak tekintetett.

A francia kormány a jelen esetben is hajlandónak mutatkozott az egyenlőség elismerésére,¹⁾ de jogosult volt az aggály, hogy megmarad-e a jövőre is ez állásponton, akkor, a midőn a francia uralkodó a császári czímmel olyan czímnek a birtokosa leend, mely a közfelfogás szerint magasabb rangot, elsőbbséget jelent, és ép ez okból nem fogják-e elsőbbségre való törekvését mások is igazoltnak tekinteni?

A bécsi udvar tehát nem láthatta szívesen a francia császárság keletkezését, de nem volt abban a helyzetben, hogy ellene mondjon, vagy akár csak kitérő választ adjon. Ezért a kancellári javaslat oda irányul, hogy Ferencz császár és király a francia első consulnak a császári czím fölvételére vonatkozó tervét a kedvetlenség minden jele nélkül, sőt előzékenyen fogadja, de azt is mindjárt tudomására hozza, hogy mint Magyarország királya és az örökös tartományok uralkodója az eddig is élvezett rangegyenlőségének fentartása céljából a francia kormányval bizalmas természetű tárgyalásokba óhajt bocsátkozni, és ezek folyamán jöhetne szóba, hogy uralkodónk a rang egyenlőségét maga számára csakis az örökös császári czím fölvételével látja valóban biztosítottnak, már akár úgy, hogy a római császári czím dynastiánkat illetőleg örökössé tétessék, akár pedig más alakban, a Felség uralkodása alatt

¹⁾ A bécsi Staatsarchiv, Titel und Wappen, II. fasc. 4. sz. — L. még Wertheimer: Geschichte etc.

élő országokra és királyságokra gyökeresítve. De egyszersmind kifejezendő lenne az is, hogy, ha az első consul eláll tervétől, uralkodónk is lemond a császári cím fölvételéről, miután ezzel csak az egyenlőséget óhajtja fentartani.

A párisi és bécsi kormányok között a bizalmas tárgyalások hosszabbra nyulnak, és az érdekes részleteket nem nélkülözik,¹⁾ de végre is a francia kormány elfogadja a bécsi udvar javaslatait, hogy ez meg a francia császárságot ismerje el. És miután I. Napoleon 1804. május hóban a francziák császárává kikiáltatott, a senatus által megerősített, a bécsi kormány is terveinek megvalósításához fog.

A kivitel módozataira vonatkozó kancellári előterjesztés²⁾ abból indul ki, hogy Magyarország és az örökös királyságok és tartományok uralkodóját Franciaországgal, így tehát a francia uralkodóval szemben is a multban elismert, a campoformioi és a lunevillei békében is kifejezett egyenlő rang illeti meg. Ez pedig nemcsak a külső ceremonialis eljárásban, a követek és meghatalmazottak egyenlő jogaiban nyilvánul, hanem abban is, hogy egyik fél sem viselhet magasabb souverain címet a másiknál, vagy ha egyik ilyent mégis fölvenne, a másik is jogosított hasonlóan cselekedni és azok a hatalmak, melyek az elsőnek rangban való emelkedését elismerik, az utóbbtól sem tagadhatják meg hozzájárulásukat, minthogy nem függhet egy harmadiknak önkényétől, hogy a nemzetközi megállapodásokon és szerződéseken nyugvó egyenlőség csorbát szenvedjen. — Másrészt meg ő Felsege, mint örökös királyságainak és országainak souveraine, minden előföltétellel rendelkezik a császári cím fölvételéhez. Így monarchiája »több, egymástól független országokból és királyságokból áll,³⁾ és ez alapon a hatalom és tekintély azon fokával rendelkezik, a

¹⁾ L. Wertheimer: Geschichte Oesterreichs und Ungarns im ersten Jahrzehnte des XIX. Jahrhunderts.

²⁾ A bécsi Staatsarchiv, titkos levéltár, Títel u. Wappen, II. fasc.

³⁾ Ebből is kitünik, hogy a »monarchia« itt nem közönséges államjogi, hanem átvitt értelemben használt kifejezés a monarcha személyére vonatkoztatva, a ki több független királyságokban és országokban (vagyis közönséges értelemben több monarchiában) uralkodik.

mely régtől fogva a legelső európai államokkal egyenlővé tette.«

De a cím fölvételénél, folytatja az előterjesztés, arra különös figyelem fordítandó, hogy a monarchia sajtósági viszonyai sérelmet ne szenvedjenek, és ezt úgy véli elérhetőnek, hogyha a császári cím nem az egyik vagy másik ország címével jön kapcsolatba, hanem a Felség uralkodása alatt élő *független királyságok és országok összeségére* gyökeresítetik (radizirt).

Ez azután számos félreértésre vezetett és talán vezet ma is, pedig az előterjesztés megmagyarázza, hogy miként értendő.

A császári cím a fejedelem személyére vonatkoznék, a ki több független ország fölött uralkodik. De ez országoknak alkotmánya, eddigi jogaik, címeik, kiváltságaik, egyszóval egész politikai alakulata változatlan marad, habár az uralkodó az örökös császári címet is viselni fogja. A mint a Felség a római császári címet századokon keresztül viselhette a monarchia különböző államainak és birodalmainak (besonderen Staaten und Reichen) sérelme nélkül, ép úgy nem lesz az sérelmes, ha most mellé még fölveszi az örökös császári címet, ha csak ez a monarchiát alkotó, különálló országok jogainak, alkotmányának tiszteletével történik. — Azért is a kancellárnak javaslata oda irányul, hogy a császári cím az uralkodóház (ausztriai) nevéhez kapcsolassék, mert így elejét vehetni ama kifogásoknak, melyeket esetleg különösen Magyarország emelhetne¹⁾, miután közjogi állása változást nem szenved. A Felség megmarad továbbra is magyar királynak és az örökös tartományok urának. »Felséged a legtökéletesebb függetlenséggel birja örökös királyságait és országait, a mi az által nincs megsértve vagy gyengítve, hogy Felséged a

¹⁾ Az előterjesztés világosan mondja: »die Benennung von Oesterreich, keineswegs von dem Lande Oesterreich, sondern von dem allgemein üblichen Geschlechtsname des durchlauchtigsten Regentenhauses genommen und zu verstehen ist.«

római-német birodalomhoz tartozó országok felett is uralkodik, mint ahogy — mondja igen találóan — az angol királynak, svéd királynak, dán királynak független souverainitásán nem ejtett csorbát a római-német birodalomhoz tartozó részeknek birtoka.«¹⁾ — Minthogy pedig a Felső uralkodása alatt élő független ország kétségkívül első sorban a magyar királyság, e kijelentés nem kevesebbet ismer el, mint azt, hogy a magyar királyság olyan független és souverain a német örökös tartományokkal szemben, mint a milyen független volt Anglia, Svédország, Dánia, és ez a cím fölvétele után is változatlan marad.

Ferencz császár és király, az 1804. augusztus 8-án kelt előterjesztést elfogadja és akként rendelkezik, hogy a császári cím fölvétele ennek értelmében és indokai alapján történjék; arról úgy a külhatalmak, mint a Felső uralkodása alatt álló országok és hatóságok értesíttessenek, a mi azután három nap mulva, augusztus 11-én kelt ismeretes pátenssel meg is történik. Magyarország pedig, mint tudjuk, augusztus 17-én kelt külön leirattal nyer a cím fölvételéről értesítést, melyhez a pátens mellékelve sem volt és ámbár e leirat a pátens szövegét vagyis az utóbb említett memorandum főelveit tartalmazza, de egy külön pontban még Magyarország alkotmányos jogállását és függetlenségét újra is biztosítja.

¹⁾ A kancellári előterjesztés e tétele így szól: ...E. Majestät haben sich entschlossen, den neuen erblichen Kaiser-Titel nicht auf eines von Ihren Erbländern, sondern auf den Complexum aller Ihrer *unabhängigen* Staaten und auf die Person des Regenten, der diese Staaten unter seinem Scepter vereiniget, dergestalt zu radiziren, dass die Staaten und Königreiche ihre Titeln, Verfassungen und Vorrechte ungeschmälert beibehalten... *Die politische Beschaffenheit dieser Länder bleibt unverändert, obschon der Besitzer aller derselben den erblichen Titel eines Kaisers führt.* Dieser Titel wird mit demjenigen Verband in keinen Widerspruch kommen, der zwischen den deutschen Erbländern und dem deutschen Reiche besteht (tehát annyira nem összefoglaló cím). *E. Majestät besitzen Ihre Erbkönigreiche mit vollkommener Unabhängigkeit, welche dadurch auf keine Art vermindert oder beschränkt wird, dass allerhöchstdieselben auch einige mit dem deutschen Staatskörper vereinigte Staaten besitzen;* gleichwie der Besitz von Reichslanden der unabhängigen königl. Würde der Souveraine von England, Dänemark, Schweden keinen Abbruch thut.

Érdekes, hogy úgy a pápens, mint a Magyarországhoz intézett leirat háromszor is hangsúlyozza, miszerint a címfelvétel különösen arra való tekintettel történt, hogy a Felség több egymástól független országnak az uralkodója. Így mindjárt a bevezetésben: »A címfelvétel tekintettel az uralkodóház ősi fényére és az uralkodása alatt álló, független fejedelemségeket magában foglaló államainak (unabhängige Königreiche und Fürstenthümer in sich fassende Staaten) nagy terjedelmére és népességére történik;« továbbá »az uralkodó jogosított-nak érzi magát, hogy e címet az uralkodóház és a monarchia fényének emelésére fölvegye, tekintettel ennek (t. i. a monarchiának) független államaira;« végre »az uralkodó maga és utódai számára, független államainak osztatlan birtokában az ausztriai örökös császári címet és méltóságot a *föherczegi ház nevéként fölveszi*, de úgy, hogy az összes királyságok, fejedelemségek, tartományok eddigi címeiket, alkotmányukat, jogait változatlanul megtartandják, különösen pedig áll ez a magyar királyságra és a vele egyesített országokra.«¹⁾

Magyarországhoz intézett leirat utolsó pontjában pedig még egyszer előfordul: »Megemlékeztvén a koronázási hitlevélben kiadott biztosításról, ő Felsége figyelmét arra fordította, hogy a mit az egész monarchia fényének emelésére és méltóságára tenni határozott, az Magyarország alkotmányának, törvényeinek, jogainak épségben tartásával történjék.«

De mielőtt a császári címnek az uralkodóház nevéhez

¹⁾ »... in dem unzertrennlichen Besitze unserer unabhängigen Königreiche und Staaten den Titel und die Würde eines erblichen Kaisers von Oesterreich als den Namen unseres Erzhauses dergestalt feierlich anzunehmen und festzusetzen, dass unsere sämmtliche Königreiche, Fürstenthümer und Provinzen ihre bisherigen Titel, Verfassungen, Vorrechte und Verhältnisse fernerhin unverändert beibehalten sollen.« A leiratban: »Cujus in consequentiam praemissa matura deliberatione Majestati Nostrae visum est, pro Nobis, Nostrisque in inseperabili regnorum et independentium ditionum Nostrarum Regimine Successoribus titulum et dignitatem: Haereditarii Imperatoris Austriae, utpote augustae domus Nostrae cognomine, quam solennissime hisce ea tamen ratione assumere et stabilire ut universa Regna, principatus et provinciae Nostrae titulis, Constitutionibus ac juribus suis, quibus hactenus gaudebant in posterum quoque citra mutationem illibate fruantur.«

történő kapcsolása elhatároztatott volna, többféle terv merült föl, a melyek szintén bizonyoságot tesznek arról, hogy csakis a császári címnek valamely alakban fölvétele volt a czél. — Az első, hogy a római császár cím az uralkodóházat illetőleg örökössé tétessék. Ez birta volna legteljesebben a történeti traditiókat; csakhogy örökössé tétele nem történhetett volna egyoldalúan, uralkodói rendelettel, hanem csak a birodalmi gyűlés beleegyezésével, a mi pedig egyáltalán nem volt biztosítottnak tekinthető. Mert igaz ugyan, hogy a római császári cím inkább csak üres cím, de vajjon a birodalmi fejedelmek nem tarthattak volna-e olyan idők bekövetkezésétől, a midőn a most már örökössé vált császári cím régi jogaihoz visszafelé fejlődik? A másik terv volt, ugyancsak a történeti emlékeknek hódolva a »Pannonia császára« címet fölvenni; egy harmadik szerint a »magyar és cseh császár« cím lett volna fölveendő, a császári címet a Felség két legtekintélyesebb királyi címéhez csatolva. — Elfogahásra azonban egyik sem talált.

A külhatalmak értesítésénél a cím fölvételét kihirdető okiratot még egy rövidke levél is kíséri, mely előterjesztést tartalmaz a cím elismerésére; továbbá némely követségünkhöz (angol, svéd, dán, egyes német követségekhez) még bizalmas utasítás¹⁾ is menesztetett az ügy mibenlétének megvilágítására, ha talán bővebb magyarázatra lenne szükség.²⁾ De semmiesem mutat ezekben arra, mintha a cím fölvétele a Felség uralkodása alatt álló országok szorosabb egyesítését jelentené vagy csak tervezné is. Ellenkezőleg azt olvashatjuk mindenütt, hogy az uralkodó ezzel háza rangjának, nemzetközi jogállásának, valamint a monarchia rangjának, tekintélyének megóvását óhajtja.

És csakis egy kitétele van a bizalmas utasításnak, mely téves és félreértésre is vezethetne. E szerint u. i. »Ausztria a diplomatikai és statisztikai általános használatban³⁾ az uralkodóházat jelenti és hasonló nevű monarchiáját.« Már pedig

¹⁾ Reservirte Weisung.

²⁾ A bécsi Staatsarchiv, Titel und Wappen. II. fasc.

³⁾ »Nach dem allgemeinen Gebrauch der Diplomaten und Statistiker.«

az uralkodóház, ősi hűbéres birtoka után ugyan ausztriai ház, a mi elismertetett a nemzetközi életben: »maison d'Autriche«, valamint a német birodalomban: »das Haus Oesterreich«, úgyszintén a magyar törvényekben, a *pragmatica sanctio*ban: »domus austriaca.« De a monarchia, ha már t. i. átvitt értelemben a Felség uralkodása alatt álló, egymástól független államokat együtt, tekintettel a monarcha közös vagyis egyseges természeti személyére így nevezzük, mint ahogy az történik ma is, csak az ausztriai ház monarchiája lehet.¹⁾ Igaz ugyan, hogy a téves következtetéseket megakadályozhatta már a bizalmas utasítás következő mondata, a mely ismétli, hogy ő Felsége örökös királyságait teljes függetlenséggel bírja, és ezen csorbát nem ejthet az a tény, hogy a német birodalomhoz tartozó tartományai is vannak.

Kérdésünkre igen érdekesekek már most a hatalmak válszai, melyek egyszersmind arra is világot vetnek, hogy a császári cím fölvételét a hivatalos Európa miként magyarázta. A bécsi állami levéltárnak ide vonatkozó adatai között van néhány magánlevél, de a legnagyobb részben hivatalos átírat. Ezekben csak örvendetes tudomásvételről olvashatunk, a mennyiben a császári cím és méltóság az uralkodó, uralkodóház rangjának fölemelésére szolgál, megfelelően, írják egyesek, ama bölcseségnek, melylyel a Felség háza tekintélyét fentartani mindig törekedett; hogy ez az ausztriai háznak új fényt ad, minthogy Európa legelső hatalmasságaival a rangnak egyenlőségét a címbe is fentartja; tudják, hogy a címet az uralkodó, mint több független állam regense, veszi föl, független királyságainak és államainak osztatlan birtokában, hogy ezzel a főhercegi házat császári házzá emeli; sőt felhozzák azt is, hogy a cím fölvétele minden alkotmányi vagy jogi változtatás

¹⁾ Ez okból nem tartjuk szerencsés kifejezésnek a császári cím fölvételét ünnepélyesen hirdető patensnek, illetve ez ügyben Magyarországhoz intézett leiratnak e kifejezését sem: »österreichische Monarchie« vagyis »monarchia austriaca«, habár ezeket per analogiam »habsburgi monarchia« megokolni és helyesen értelmezni lehetne. Az 1765: XXX. t.-cikk már akkor tiltakozik, a midőn a tengerpartot ausztriaiának kezdik elnevezni, nehogy ez az ország jogainak sérelmére legyen.

nélkül történt, a Felső uralkodása alatt álló független országokat illetőleg.¹⁾

Nagyobb eltéréseket csak Anglia és Svédország válaszában találunk; mert ámbár Oroszország szintén halogatja hozzájárulását, de ennek csak az a célja, hogy a bécsi udvart némely orosz érdekekre engedékenyebbé tegye.²⁾ Anglia ugyan kész az örökös császári címet elismerni, de hozzá teszi, hogy az esetben, ha valaha a romai-német császári korona az ausztriai császári címűtől külön válnék, az utóbbi cím viselőjének nem adhatna más rangi elsőbbséget, mint a mely a magyar királyt és a cseh királyt, vagyis az örökös tartományok uralkodóját megilleti.³⁾ E válaszban tehát a dualismus mintegy nemzetközi elismerést nyer.

¹⁾ A francia kormány, melylyel ez ügyben, mint említettük, hosszabb tárgyalások folytak, végre elismeri a római császár rangi elsőségét és az ausztriai császári címet, mint a melyet az ausztriai ház a rang-egyenlőségnek megóvására fölvelt. Ez ügyben a bécsi kormánynak 1804. aug. 2-án kelt Champigny francia követhez intézet nyilatkozata a többi között azt mondja: »...Le souverain de la Monarchie autrichienne ayant joué avant la dernière guerre d'une parité parfaite de titre et de rang avec le souverain de la Monarchie française, sa Majesté ayant le droit e l'obligation de conserver cette parité à son auguste maison, ne pouvoit se dispenser d'adopter aussi de son côté le titre d'Empereur...« *Schweiz*: »...als allerhöchstes Oberhaupt des Hauses Oesterreich für sich und ihre Nachfolger im unzertrennlichen Besitze der sämmtlichen unabhängigen Königreiche und Staaten des Erzhauses den Titel und die Würde des erblichen Kaisers angenommen haben.« — *Dánia-Norvégia*: »zur Erhaltung des Ansehens des Erzhauses den Titel und Würde eines Erbkaisers angenommen.« — *Poroszország, Bajorország, Baden, Mecklenburg és a birodalmi városok* örömüknek adnak kifejezést, hogy az uralkodóház így rangban és tekintélyben emelkedik: — *Hessen*: fölötte örül, »dass Se. Majestät dem Hause Oesterreich, mit Rücksicht auf dessen unabhängige Staaten, den erblichen Kaiser-Titel beizulegen geruhen.« — *Lippe*: »...Erhebung des durchlauchtigsten Erzhauses Oesterreich zur erblichen Kaiserwürde.« — *Augsburg* örömmel látja, hogy a Felső »den uralten Glanz des durchlauchtigsten Erzhauses Oesterreich durch die erblich ertheilte allerhöchste Kaiserwürde in solchem Grade des Ranges zu erheben, welche allein mit dessen Macht und Grösse im schönsten Verhältnisse steht.« — *Anhalt*: »...mit der eigenen Weisheit für den Glanz, Würde ihres kaiserlichen Hauses gesorgt und den Titel eines Kaisers von Oesterreich angenommen« stb.

²⁾ Beer: *Zehn Jahre österr. Politik* (1878).

³⁾ »Pour le cas où la dignité d'Empereur d'Allemagne et la dignité

De már a svéd királynak nagy aggodalmai vannak és a cím fölvételét egyelőre nem hajlandó elismerni. Szerinte e kérdésben Ferencz császár és király önhatalmúlag nem intézkedhetik, ebben a határozás joga csak a birodalmi fejedelmeket vagyis a birodalmi gyűlést illeti meg.

E nyilatkozat a bécsi udvarnál oly visszatetszést keltett, hogy Svédországot a diplomatai viszony megszakításával fenyegetik. Az ottani követünkhöz, gróf Lodronhoz küldött utasításban pedig újra magyarázzák, hogy az ausztriai császári cím nem a német birodalomhoz tartozó örökös tartományokra, hanem ő Felségének ezektől független államaira gyökeresítettik, azért a német örökös tartományok viszonyát a birodalomhoz nem érinti, és így fölvételének kérdése a német birodalmi gyűlés hatáskörébe nem tartozhat.¹⁾

A római-német császárság a pozsonyi béke után elemeire bomlik szét, a Felség a római császári czímet leteszi. De a nagy világtörténeti eseménynek az ausztriai örökös császári czímre csak az a közvetlen jelentősége, hogy e czímben az »örökös« szó (haereditarius Imperator) mely egyedül a római-német »választott« császár (electus Imperator) czímmel szemben az ellentét feltüntetésére szolgált, most hivatalosan külön rendelettel megszüntettedik.²⁾ És így az »ausztriai örökös császár« czíme két évi léttel bír.

Impériale de l'Autriche ne se trouveroient pas reunies dans le même souverain, Sa Majesté Britannique ne sauroit reconnaître dans l'Empereur d'Autriche d'autre préséance que celle, qui lui appartient comme Roi de Hongrie et de Bohême (bécsi Staatsarchiv, Titel und Wappen, II. fasc. 4. a.).

1) »... die österreichische Kaiserwürde auf den Complexus der unabhängigen Staaten (Sr. Majestät) radizirt werde und die Verhältnisse Ihrer deutschen Erbstaaten gegen das römisch-deutsche Reich, sowie deren bisherigen Landestiteln unverändert bleiben.«

2) Staatsarchiv, Staatsrathsakten 1806. 2233. sz. a. »der Ausdruck »Erbkaiserthum« nicht mehr zu bedienen ist, sondern statt desselben in allen öffentlichen und ämtlichen Urkunden die Worte zu gebrauchen »Kaiserthum Oesterreich« oder »österreichischer Kaiserstaat.« — De úgy látszik, a hatóságok még néha használják, mert 1812-ben és 1813-ban az osztrák hatóságok új rendeletet kapnak, a mely szerint »Erbkaiser« és »Erbkaiserthum« kifejezések elhagyandók, minthogy már fölöslegesek (osztrák belügyminiszteri levéltár 1812. 329. és 1813. 33. sz. a.),

Nem lehet azonban tagadni, hogy csakhamar mutatkoznak törekvések az ausztriai császári címzet reális tartalomhoz, hogy úgy mondjuk, jogi jelentőségű hatásokhoz juttatni.

Ezt először is a pecsét ügyénél tapasztalhatjuk. A kérdés a körül forog, hogy a Felség ezentúl egységes pecsétet használjon-e az uralkodása alatt élő összes országokra, vagy pedig a külön magyar királyi pecsét a magyar ügyeknél, mint a hogy azt az 1723: XCVIII. t.-cz. megállapította, a jövőre is változatlanul megmaradjon? E kérdés már 1804-ben is felmerült, és akkor a m. kir. udvari kancellár ellenmondott¹⁾ az egységes pecsét használatának, mint a mely a magyar alkotmányt sértené. Majd 1806-ban újra szóba jön, és a titkos udvari és állami kancellár előterjesztésében²⁾ úgy most, mint már 1804-ben politikai okok is szerepelnek. Szerinte a császári cím fölvételének kettős czélja volt. — Az egyik, hogy a felséges uralkodóház fényére szolgáljon, a másik pedig, hogy az egységes czímben a Felség összes országaira új egyesülési pont és az egységnek symboluma keletkezzék. Erre a kancellári javaslat nagy súlyt helyez; ezt nevezi a nagy politikai czélnek, a melyre, bár óvatosan, de szívós kitartással kell törekedni.³⁾ E czélt szolgálná az egységes császári pecsét, míg a külön pecsétek és így a külön magyar királyi pecsét elvetetnek tőle.

A kancellári előterjesztés az indokolással egyetemben az államtanács⁴⁾ elé kerül véleményezésre. A többség ugyan a

¹⁾ L. a magy. kir. udv. kancellária válasza 1804. december 21. Staatsarchiv.

²⁾ Staatsarchiv. Staatsrathsakten 1806. 3249/3202.

³⁾ »Es sey bei Einführung der österr. Kaiserwürde der doppelte Zweck (politikai czél) vor Augen gewesen, für den äusseren Glanz dieses allerdurchlauchtigsten Hauses zu sorgen, nebstbei aber eine neue, allen Erbstaaten gemeinschaftliche staatsrechtliche Beziehung, einen Vereinigungspunkt und ein Symbol der Einheit aufzustellen, woran es bis dahin gefehlt hatte. Gäbe man nun das Verlangen von Ungarn in Beziehung auf das Wappen zu, so würde ausser dem Titel Eurer Majestät kaum mehr eine Spur der österr. Kaiserwürde wahrzunehmen seyn... Diesem nach müsse auf dem Wege zum grossen Ziel der Einheit mit vorsichtiger Schonung, aber unerschütterlicher Beharrlichkeit fortgefahren werden.« (Vortrag der geh. H. und St. Kanzley vom 6. Sept. 1806).

⁴⁾ Az államtanács kizárólag tanácskozó testület volt; felmerült

kancellár javaslata mellett foglal állást, de eltérő alapon, és sajtóságos, hogy az említett politikai szempontok a szavazatok indokolásánál többé elő nem fordulnak, sőt a sorok között mintegy visszautasítást lehetne kiolvasni, a mennyiben az államtanács tagjai közül többen és pedig az osztrákok közül is, hangsúlyozzák, hogy a császári cím fölvétele alkotmányjogi változást nem idézett elő;¹⁾ csakhogy akkor magát a javaslatot kellett volna elvetni, mint a mely a címnek fölvételére támaszkodva már változásokat tervez.

A többség vezetője az államtanácsban a nagytekintélyű *Schittlersberg*. Ő nem intéz egyenes támadást, de úgy a magyar alkotmányt, mint talán általában az alkotmányosságot félreérti. Szerinte Magyarország alkotmánya a császári cím fölvételénél ugyan ünnepélyesen biztosított, de a javasolt egységes pecsét nem is sérti azt meg, minthogy ez nem más, mint az új császári címnek symbolikus kifejezése, tehát ha a cím nem sérelmes, akkor annak symboluma sem lehet az.²⁾ Továbbá úgy ő, mint a többség elfogadja a kancellári javaslatban felem-

ugyan az a gondolat (1791.), hogy rendelkezési joggal is felruháztassék, de ez nem valósult meg (Hock: *Der österreichische Staatsrath*). — Az államtanács összeállításáról érdekes ismertetést közöl Wertheimer id. m.

¹⁾ *Schittlersberg*: »Ew. Majestät haben bei der Annahme der österreichischen Erbkaiserwürde dem Königreiche Ungarn die feyerliche Versicherung gegeben, dass dadurch die Constitution ganz unangetastet bleibe.« *Pfleger*: »Hungarn könne sich mit der feierlichen Versicherung E. M. allerdings begnügen.« *Grohmann*: »...da das Königreich Ungarn schon die feyerliche landesfürstliche Versicherung hat, dass durch die Annahme der erblichen Kaiserwürde die Constitution des Reichs (Ungarns) unbeeinträchtigt bleiben solle, so ist dasselbe nach meiner Meinung in seinen Rechten vollkommen sichergestellt (Staatsarchiv, Staatsrathsakten).

²⁾ »So wenig *die Sache selbst* (a cím fölvétele) der Constitution und den Privilegien des Königreichs Ungarn nicht den mindesten Abbruch thut, ebenso wenig kann dieses *die symbolische Vorstellung der Sache* vermögen. Nur eine eigenmächtige oder einseitige Aenderung an den wechselseitigen Rechten und Verbindlichkeiten zwischen dem Regenten und den Unterthanen, welche auf Verträgen bestehen, wäre ein Eingriff in die Constitution oder in die Fundamentalgesetze.« A tévedés már itt szembeötlő, mert a magyar államra nem is az lett volna sérelmes, hogy a császári cím symbolumot választ, hanem hogy a császári symbolumot a magyar törvénybe iktatott külön kir. pecsét helyett óhajtják használni.

lített azt az álláspontot, hogy, bár a külön magyar királyi pecsét használatát az 1723: XCVIII. t.-cz. biztosítja, mégis az uralkodó határozatával ezen változtatni lehet, minthogy ez a törvény nem alaptörvény, hanem csak magán (?) törvény és mert a pecsétügy rendezése az uralkodó felségjogaihoz tartozik.¹⁾

De volt ez ügyben ellenvélemény is. *Somogyi* államtanácsos u. i. a kancellár javaslatát nem találja elfogadhatónak és jogászai éllel magyarázza a császári cím fölvétele után beállott helyzetet, támaszkodva mindig az 1791. törvényekre.

Felséged, mondja, Magyarországot nem mint ausztriai császár, hanem mint magyar király birja. Magyarország nincs semmi más országgal vagy birodalommal egyesülve, hanem szabad ország, mely a *pragmatica sanctio* szerint ugyan Felséged monarchiájának *complexumához* tartozik, de a többi országoktól külön áll. A császári cím fölvétele Magyarországot nem érinti. Abban ugyan igaza van a kancellárnak, hogy a pecsétügy rendezése tulajdonkép a Felség jogaihoz, még pedig reservált jogaihoz tartozik, de miután ő Felsége az 1723-ban országgyűlésileg összegyűlt rendeket biztosította, hogy jövőre mint magyar király milyen pecsétet használ és ez országos törvénybe is beiktattatott, most már rajta másként változtatni, mint új törvény alkotása által, nem lehet. — Ezek folytán javaslata oda irányul, hogy a külön magyar pecsét használata továbbra is megmaradjon.

Ez eltérő két javaslat, az eltérő indokolással kerül a Felség elé és I. Ferencz királyunk a kancellári és a többség

¹⁾ A kancellári előterjesztésben: »Nach dem allgemeinen staats- und völkerrechtlichen Herkommen hätten die Regenten unabhängiger Staaten ihre Wappen, Titel und alles, was zum Glanze des Hofes gehört, als Reservatsrecht von jeher angesehen und nach Willkür regulirt. Für Ungarn . . . gelte nicht minder der allgemeine publicistische Grundsatz, alles sey Majestäts- und Reservatsrecht, wovon nicht bewiesen werden kann, dass der König ausdrücklich an eine Einwilligung der Stände gebunden sey (a magyar alkotmányban inkább megfordítva állt), und dieser Fall trete gerade bei der Wappenregulirung ein.« . . . Ez nem fundamentális, hanem »Privatgesetz, Privatgesetze aber dürfe der König, wenn sie auch in den Artikeln stünden, nach Umständen aufheben.« E véleményhez csatlakoznak Pfleger, Lorenz, Grohmann, Zinzendorf és Schittlersberg államtanácsosok.

javaslatát törli, Somogyiét elfogadja, aláírásával megerősíti, valamint elrendeli, hogy a m. kir. kancellária ennek megfelelően értesíttessék.

Egy másik eset, ugyancsak 1806-ban, a midőn az államkancellár előterjesztést tesz az iránt, hogy Magyarországgal szemben a római-német birodalomhoz tartozott részek elnevezésére használt e kitétel »német örökös tartományok« jövőre maradjon el, miután a német birodalom úgysis már feloszlott, és mert az ausztriai császári címnek mégis csak bizonyos egységet kellene létre hoznia, illetve kifejeznie, habár mindig lehető kiméletével a régi jogoknak és szokásoknak.¹⁾

De a javaslat az államtanácsban csak egy szavazatot nyert, míg az államtanács többi tagjai elfogadhatónak nem találták, mert a magyar királyság ő Felségének többi országaitól tényleg külön áll, és így az egységes elnevezés behozatala, vagyis a megkülönböztető elnevezés elhagyása, örökös félreértésekre vezetne. Alig képzelhető, mondják, hogy a kormány miként nélkülözhetné a külön elnevezést, míg Magyarországot az örökös tartományoktól meg kell különböztetni. Az elnevezés egysége csakis Galicziára lenne kiterjeszthető, esetleg mint »Oesterreichische Erbstaaten«, miután az utóbbinak kormányszata az örökös tartományokéval egyesítettett. És a Felség határozata is ez irányban döntött.

Eddig tehát ama célra, hogy a császári cím a Felség uralkodása alatt élő országok között megfelelő magasabb egység létrehozásával jogi tartalmat nyerjen, csak a külsőségeknél történtek kísérletek és, mint láttuk, eredmény nélkül. Majd azonban az előbbieknél sokkal fontosabb ügyben mutatkozik hasonló törekvés, a mely, ha sikerül, megtörtént volna az első lépés Magyarország és az örökös tartományok jogi egységére.

Az egyesített udvari kancellária, az államkancellár hozzájárulásával, 1806. szeptember hóban arra nézve tesz előterjesztést, hogy miután a Felség az ausztriai császári címet fölvette és mert a nemesség adományozása a Felség jogaihoz tartozik: a nemesi diplomák között eddig létezett különbség szűnjék meg, illetve a császár által adományozott nemesség

¹⁾ Staatsarchiv, Staatsrathsakten.

természetére egy és ugyanaz legyen és a monarchia egész területére vonatkozzék. Kívánja, hogy ez által a császári cím a Felső országai és királyságai között a megfelelő szorosabb egységet hozza létre, hogy az alattvalók az uralkodóban ne a gróft, herceget vagy a királyt, hanem a császárt lássák, hogy így a császári méltóság ne maradjon üres cím és tartalom nélküli keret, hanem, a mennyiben lehet, úgy a belső ügyekben, mint a külsőségekben látható legyen.¹⁾ Ez ép úgy a császári cím fényének és méltóságának emelésére szolgálna, mint ahogy a monarchia tekintélyét is megerősítené.

Kezdetben a kérdés csak a német-örökös tartományokat és Galiciát illetőleg merül föl és itt a nemesség egyesítése be is következik, minthogy már Galícia az örökös tartományokkal kormányzatilag egyesült. De majd ide vonják a magyar nemesség egyesítésének kérdését is az örökös tartományok nemességével, a mi annál nagyobb jelentőségű, mert ez időben még a nemesség alkotja a politikai magyar nemzetet, tehát egyesítése az osztrák nemességgel körülbelül azt jelentené, mint ma a magyar állampolgárság egyesítése az osztrák állampolgársággal.

De a kancellári javaslat mellett az államtanácsban egyedül csak gr. Chorinszky, a nagy centralista, szavaz és pedig kézzel foghatólag téves jogi alapon. Szerinte, miután az uralkodó, a kinek joga a nemesség adományozása, fölvette a császári címet, az általa adományozott nemesi diplomák érvénye is a császárság minden részére szükségkép kiterjed; így tehát kiterjed Magyarországra és Erdélyre is, mint a császárság kiegészítő részeire.

De az államtanács tagjai e nézetet (a mely pedig kétségkívül helyes lenne, ha a császárság a magyar királyságot bekebelezte volna) nem fogadják el. Ellenkezőleg azt hangsúlyozzák, hogy a császári cím fölvételének, minthogy az az alkotmányok megváltoztatása nélkül történt, ilyen következményei nem lehetnek. Az említett *Schittlersberg* véleménye, hogy a Felső külön nemességet ad az osztrák örökös tartományokban és külön magyar nemességet a magyar királyságban.

¹⁾ »...damit die österreichische Kaiserwürde nicht blos ein leerer Schall und unfruchtbarer Titel bleibe, sondern soviel als möglich im inneren Wesen und äusseren Formen sichtbar werde.«

A jogilag legszabatosabb nézetet azonban most is *Somogyi* fejti ki. Ő nagyon helyesen abból indul ki, hogy Magyarország-nak Ausztriához való viszonya a *pragmatica sancti*ón nyugszik és ezen a császári czím semmit sem változtatott. Azért a most fölvetett kérdés megítélésénél nem a császári czímből, hanem a *pragmatica sancti*óból kell kiindulni és a későbbi törvényekből. Ezek szerint pedig Magyarország ő Felsőge többi orszá-gaitól teljesen független állam, a Felsőge Magyarországon csak mint magyar király uralkodik s így ott csak magyar nemessé- get osztogathat. Magyarországon a felségjogok nem a császárt, hanem a királyt illetik meg.

E felfogás mellett szavaztak Schittlersberg, Zinzendorf, Rátschky, Colowrat, Pflieger, Lorenz, valamint Somogyi, Bedekovich, és ennek megfelelően jött létre a legmagasabb határozat.

Mind ez esetekből láthatjuk, hogy a császári czímnek még 1806-ban nincs jogi tartalma. A titkos kancellár, a ki pedig a Felsőge uralkodása alatt élő államok jogi egyesítését ama nagy politikai czélnak tekinti, a melyre tántorít-hatlan buzgalommal kell törekedni, ezt csak a jövőtől várja és addig a császári czímet, legalább Magyarországot illetőleg, üres czímnek tekinti.

A mondottak után könnyen megérthető, hogy a császári czím fölvétele miért nem keltett ellenmondást Magyarországon; mert a mellett, hogy a magyar alkotmány és általa az állam függetlensége a Felsőge német örökös tartományaival szemben, országos törvényeken és nemzetközi természetű szerződéseken nyugszik, a kir. hitlevelek és eskük által biztosítást nyer, a jelen esetben még a czímnek fölvételére vonatkozó okmányok és határozatok a magyar állam önállóságát, függetlenségét sok-szorosan újra és újra biztosítják. Úgy, hogy ezek egyenesen alkotmánybiztosító okiratoknak is tekinthetők, mint ahogy nálunk tekintetnek is.¹⁾

Az ausztriai császári czím pedig, mint már Deák Ferencz

¹⁾ L. alább. — A magyar adatok alapján történeti szempontból önállóan tárgyalja a kérdést Acsády: Az osztrák császári czím és Magyarország (1872.); jogi szempontból pedig részletesebben szól róla Szabó B.: A magyar korona országainak statusjogi állása (1848.).

megjegyezte (Adalékok), csakugyan fennállhat a magyar állam sérelme nélkül.

Ennek felel meg, hogy a m. kir. helytartótanács utján értesített magyar törvényhatóságok a cím fölvételét örvendezéssel fogadják, mint a mely az uralkodóház fényének fokozására szolgál, a mely által az rangban és méltóságban emelkedik és hogy mindez a magyar alkotmány sérelme nélkül jött létre. Így nyilatkoznak: Tolna, Arad, Komárom, Békés, Varasd és más vármegyék, a jászok és kunok, valamint több sz. kir. város.¹⁾

Lőcse városában a cím fölvételének örömeire tartott ünnepi beszéd, melynek szövege a felterjesztéshez mellékeltetett, fölemlíti, hogy az örökös császári cím az uralkodóháznak állandó fényt kölcsönöz, és hogy a »nekünk olyan drága magyar alkotmányt nem sérti, sőt a rendek közreműködése nélkül egy új alkotmányt biztosító oklevéllel megerősíti.«

Szabolcsmegye szintén örömét fejezi ki, hogy »ő császári és királyi Felsege a felséges ausztriai háznak az európai legfőbb uralkodókkal tökéletes rangegyenlőségre és méltóságra az örökös császári nevezetet fölvette, mert mi képezhetne egy fejedelméhez mindenkor hű nemzetnek nagyobb örömet, mintha fejedelmének fényességét, külső tekintélyét növekedni szemlélheti, a minek annál inkább örülhetünk, mert kegyes fejedelmünk ez alkalommal nemzeti alkotmányunk szentségéről újolah is megemlékezni méltóztatott és azt biztosította.«

De a magyar alkotmányos álláspont még erélyesebben jut kifejezésre az országgyűlésen. Már 1805-ben a rendek a fölött tanácskoznak, hogy nem kellene-e e tekintetben külön törvényt alkotni, csakhogy azt az akkori körülmények megakadályozták.²⁾ Majd az 1807. országgyűlésen ismét szóba jön, és az ország kérései és nehézségei összeállítására kiküldött bizottság ezt az 50. pontnak veszi föl.³⁾ A rendek közül

¹⁾ Országos Levéltár, Helytartótanácsi iratok, 1804. 353. sz. a. — Ilyen válaszok azonban nem nagy számmal találhatók. L. még Acsády id. m.

²⁾ Országgyűlési irományok; a karok és rendek 1807. nov. 7-iki (LXXIII.) ülésének jegyzőkönyve.

³⁾ Országgyűlési jegyzőkönyv, 1807. 240. l.

most is számosan sürgetik ide vonatkozólag a törvény alkotását és indokolásuk fölötté érdekes: »ő Felségének kegyelmes leirata ugyan egészen bizonyossá teszi azt, hogy a császári czím fölvételéből Magyarországnak semmi sérelme sincsen, mindazonáltal a királyi kegyelmes levelet el is lehet felejtetni, és azért csak biztosabb volna, ha erről törvény intézkednék. A való az, hogy Felséged, mint ausztriai császár, Magyarországon nem parancsol. De mégis ez elnevezés, titulázás idővel a maradékoknál kétségeket, kérdéseket támaszthat, és végre, midőn az ország javairól van szó, semmi törvényes óvást feleslegesnek mondani nem lehet.«

Mások ellenben nem tartják szükségesnek a külön törvényes intézkedéseket, »miután a királyi leirat Magyarország jogait teljesen biztosította és mert e czímfelvétel Magyarországra egyáltalán nem is vonatkozhatik, miután a mi országunkkal és alkotmányunkkal az ausztriai császárságnak semmi köze sincsen, az ausztriai császárnak nálunk nincsenek jogai.¹⁾ Az ország szabadságait és függetlenségeit biztosítja a koronázási eskü és hitlevél, és ezen a császári czím és méltóság, melyet ő Felsége házának nagyobb díszére fölvett, változást nem idézett elő, az ország jogait nem esorbíhatta.« Így azután a törvénybeiktatás el is maradt.

Az 1832/6. országgyűlésen ő Felsége által használandó sorszám ismeretes vitájánál a rendek ismét és pedig következőleg nyilatkoznak a császári czímről: »A rendek hálátadólag tisztelik az isteni gondviselést, mely a Felségnek több más nemzetek és államok koronáit is viselni engedi, de miután a dicsőséges uralkodóház és a magyar nemzet között készült szent kötésekben, az ország önállósága és függetlensége föntartatván, így bár Magyarország ugyanazon fejedelemnek hódol, a kit

¹⁾ Némelyek szerint, minthogy »a királyi levél által elégséges bátorságban vagyunk, nincsen nekünk e dologhoz semmi közünk. Sőt ebbe avatkozni, midőn ez iránt úgy sem sürgettetünk, nem is tanácsos, sőt a következesekre való nézve veszedelmes is. A mi törvényhozásunk módjában újság volna és különféle vetélkedésekre alkalmatosságot nyujtanának.« (Id. h. és Récsi: Magyarország közbjoga, I. kiad. 153. s. köv. lapok.)

az ausztriai császárságban is megillet a főhatalom, de azért Magyarország, mind uralkodási formájára, törvényeire és egész alakjára az ausztriai császárságtól teljesen független.«¹⁾

V. Ferdinánd királyunk válaszában azt a kijelentést olvashatjuk, hogy a császári cím az utána következő királyi címre nem vonatkozik, vagyis, hogy nem az azt bekebelező felsőbb cím és az 1836. márcziusi ismeretes leiratában magát: *Ferdinandus primus Austriae Imperator et Hungariae hujus nominis quintus Rex apostolicus*« nevezi. Végre ugyan csak I. Ferdinand császár által, 1848. április hóban, az ausztriai császárság számára, megfelelően az ez évi márczius 18-ki pátensnek, kiadott alkotmány Magyarországot az ausztriai császársághoz nem számítja. E cím ekkor a lajtán-túli állam közjogi címe.²⁾

Már most összegezve az elmondottakat, azt hisszük, világosan kitűnik, hogy a császári cím eredetében, vagyis 1804-ben, jogilag mit jelentett.

¹⁾ 1832/6. országgyűlési irományok, IV. s k. köt. A további rész így szól annak bizonyítására, hogy ő Felségét külön sorszám illeti meg: mint magyar királyt és mint ausztriai császárt: Régente »attól nem lehetett tartani, hogy Magyarország a római birodalomhoz fog számíttatni, miután azonban a római birodalom a viszálykodások által megrázkodtatva, végre a harcok és szerencsétlenségek özönébe elenyészett, Felségednek dicsőült atyja pedig az ausztriai császárság örökös címezetét *magára és uralkodó házára* ruházta, ha csak törvényes függetlenségünk minden igazai és külső jelei gyakorlatba nem vétetnek, megtörténhetik, hogy Magyarország is az ausztriai császársághoz tartozónak fog tekintetni. Nekünk tehát, kik a törvény és a különös kötések szerint függetlenek lévén, semmi más nemzetnek alávetve nem vagyunk, a jövőben is ügyelnünk kell arra, hogy... Öngondatlanságunk és az idő viszontagságai által a példából gyakorlat, a gyakorlatból és külső jelekből pedig olyan jussok, melyek törvényes függetlenségünkkel ellenkeznének, valaha, ne vonathassanak, és így hazánk az ausztriai császárság alá ne vettessék.«

²⁾ Ez octroyált alkotmány »*Verfassungsurkunde des österreichischen Kaiserstaates*« áll VII részből és 59 §-ból. Az 1. §. szerint: »*Sämtliche zum österreichischen Kaiserstaate gehörigen Länder bilden eine untrennbare constitutionelle Monarchie.*« Ez országok pedig: »*Böhmen, Galizien, Dalmatien, Oesterreich ober und unter der Enns, Salzburg, Steiermark Kärnthen, Krain, Schlesien, Mähren, Tirol, Küstenland és Bukovina.*«

Ez természetére egy tiszteleti cím volt, tiszteleti jogokkal és főképp nemzetközi jelentőséggel. Az uralkodó, uralkodóház rangját, méltóságát, hatalmi tekintélyét biztosítja a bekövetkezett változásokkal szemben. E cím a Felség monarchiája, vagyis, mint többször hangsúlyozzák, az uralkodása alatt élő független államok és az akkor még a német bironalomhoz tartozó örökös tartományok rangegyenlőségének megóvására szolgál az európai legelső hatalmasságokkal, vagyis államokkal szemben. A több egymástól független állam uralkodója, éppen ez alapon, hogy t. i. természeti személyében több, független államhatalom találkozik össze, magára és az uralkodói házra fölveszi a kor felfogása szerint a legmagasabb világi címet is, de e címnek az országok államjogi életére nincsen vonatkozása. A Felség uralkodása alatt élő államok egymáshoz való viszonyán nem változtat, sőt az eddig fennállottat újra és újra megerősíti. Ép azért van az uralkodóház nevéhez fűzve, hogy ezzel még a gondolatnak is eleje vétessék, mintha államjogi változtatást tartalmazna. És így ebből nem is következik a Felség uralkodása alatt élő országoknak, tehát Magyarországnak, az ú. n. német, vagy osztrák örökös tartományokkal való szorosabb egyesülése. Ellenkezőleg 1804-ben, mint láttuk, ép ezek egymástól való függetlensége, vagyis a souverain országok birtoka képezik a cím fölvételének alapját. A szorosabb belső egység létrehozásán fáradozó titkos állami kancellár javaslatai is, ezt csak mint a jövőre szervezendőt tekintik, tehát nem olyannak, mint a mely már jogilag a cím fölvételével bekövetkezett és addig a császári címet (vagyis még 1804-ben) üres címnek, tartalom nélküli keretnek mondják.

Az ugyan igen tetszetős politikai terv lehetett annak idején, hogy a Felségnek összes uralkodói jogait és hatalmát, melyet az egyes címek mégis csak a részletekben adhatnak vissza, államjogilag és együttesen a császári cím fejezze ki, majd a császári korona és koronázás jelképezze, de hajótörést kellett szenvednie ama tényen, hogy a Felség két souverain állam uralkodója, és így személyében két souverain uralkodói hatalom találkozik össze, mely még címben sem tűri el az egyesítést. És mert a császári cím tiszteleti cím, ez időben a

császárság sem lehetett más, mint eszmei fogalom, a melynek teljesen hiányzott a reális közjogi tartalma.¹⁾

*

Ezzel tulajdonkép be is fejezhetnénk jelen értekezésünket, ha nem éreznénk, hogy ezt itt most elhagyva, ama törekvéseinkkel, hogy az eredetre világot vessünk, talán ép mi vezetnénk félre a további fejlődést illetőleg; de mert ez már értekezésünk keretén kívül esik,²⁾ csak egész röviden egy-két adatot említünk föl, hogy így magát az irányt az általánoságban megjelölhessük.

Az uralkodóház német örökös országai és tartományai már a régi Imperium idejében lassan és fokozatosan állami egységgé tömörülnek. Így az éles szemű Pufendorf azt mondja már, úgy van ott (Ausztriában) berendezve minden, hogy a mint a császári hatalom más személyre szállna mint az ausztriai főherczegre, azok a területek azonnal külön államot alkotnának.³⁾ E belső tömörülés még teljesebb lesz, illetve megerősödik Mária Theresia alatt, a ki a császári koronát nem viselte, hanem mint magyar király és cseh király, vagyis a német

¹⁾ Az »ausztriai császárság« kifejezése sem az 1804-ki pátensben vagy a Magyarországhoz intézett leiratban, sem az 1806-ki, a római császári cím letételét hirdető pátensben vagy leiratban nem fordul elő, de már a császári címert szabályzó, ez időben kelt okmányokban határozottan kifejezésre jut; — továbbá megjegyezzük, hogy az a politikai irány, mely már előzőleg is Magyarországot a Felség német örökös tartományaival államjogilag egyesíteni törekedett, II. József alatt is foglalkozott azzal a gondolattal, mint Bidermann előadja (id. m.), hogy a birodalmat császársággá emelje, de ez akkor kivihetetlennek tekintetett, mert a római császári korona sérelmét látták benne (Wolf: Oesterreich und Preussen, 1780—1790).

²⁾ Célunk ezt egy külön értekezésbe foglalni, tehát úgy a császári cím jogi jelentőségének további fejlődését (ezzel koronázási terveket is, különösen Metternichnek 1815. és 1835-ki javaslatait), valamint ide vonva a címernek kérdését is.

³⁾ Mozzanbano: De Statu Imperii Germanici, VI. lap, 4. §. — Továbbá ide vonatkozólag igen érdekes Bidermann: »Geschichte der österr. Gesamtstaatsidee« című műve, valamint röviden tárgyalja e kérdést Gumplovicz: »Einleitug in das Staatsrecht.« — Ugyanazon nézetet fejezik ki Ulbrich, Hauke, Luschin és Juraschek id. műveikben.

örökös tartományok uralkodója foglal helyet az európai nagyhatalmak között. Könnyen érthetőleg az a centralistikus irány, mely Magyarországgal szemben is többször érvényesülni akar, teljes sikert arathatott az örökös tartományokban, a hol a fejedelem hűbéri patrimoniális jogon uralkodik és hatalma a XVIII. században úgy itt, mint a német birodalmat alkotó többi országokban abszolút hatalommá változik át.

De mindezek daczára, legalább a szigorú jog szerint, az osztrák örökös tartományok a római német császársághoz tartoznak és állami elnevezésükre ennek czíme szolgál, eredeti külön-külön czímök pedig tartományi különállásukat jelenti. És így nem tűnik fel annyira, hogy az ausztriai háznak német tartományaiból lassú, történeti fejlődéssel alakult állami egység megjelölésére hiányzik a külön állami czím, és pedig annál kevésbbé érezhető ez, mert hiszen az ausztriai ház német örökös tartományainak uralkodója egyszersmind a római-német császár.

De továbbá az örökös tartományok uralkodójának sines az egységet megjelölő czíme. A főhercegi czím mégis csak az egyik tartományra vonatkozik, és ha talán ezt kiterjeszteni hajlandóság is mutatkoznék, a mit a cseh királyság, mint rangban magasabb czímet adó, bizonyára nem vett volna jó néven, e tekintetben még az a nehézség merülne föl, hogy az uralkodó család valamennyi tagja viseli a főhercegi czímet, és így magára az uralkodóra különösen jellemző nem lehetett.

A nemzetközi élet eddig úgy segített magán, hogy az osztrák örökös tartományok uralkodóját néha ausztriai souverainnek, vagy ausztriai regensnek nevezi, mely utóbbi czímet az 1804. augusztus 11-ki pátens is használja. E czím ugyan eléggé megjelölő, de a szokásos és elfogadott uralkodói czímek közé nem tartozik.

A római-német császárság megszűntével tehát az a sajátos eset áll be, hogy van itt egy souverain állam, t. i. az osztrák örökös tartományokból alakult, de hiányzik az állami egységet kifejező czíme; másrészt meg a Felső czímei között egy magas czímmel bír, mely a multban is már összefoglaló állami czímként szerepel és a melynek most nincsen reális jogi tartalma, nem vonatkozik valamely tényleges állami ala-

kulat megjelölésére, hanem csak tiszteleti cím. De azért szó sem lehet arról, hogy az ausztriai császári cím keletkezésekor a német örökös tartományokból alakult állami egységet fejezné ki. Ennek ellenmond a Felség több rendelkezése,¹⁾ valamint az említett vita és a legmagasabb határozat az örökös tartományok elnevezését illetőleg Magyarországgal szemben.

Az idők folyásával azonban, miután a császári cím a Felség uralkodása alatt élő összes országokra kiterjeszkedni nem képes, a cím nélküli állam és az állam nélküli cím közelednek egymáshoz. A közfelfogás csakhamar a császárt tekinti a német örökös tartományok (most már ideértve Galiciát is) uralkodójának. Az állami egységből folyó és azt jelentő uralkodói jogokat itt a császár gyakorolja, a ki a nemzetközi életben is az örökös tartományokat képviseli; címere, színei az állami jelvények.

A Felség 1806. szeptember 7-ről kelt pátensében, valamint ez ügyben Magyarországhoz intézett leiratában már, mint ausztriai császár igéri a római-német birodalomtól elvált örökös tartományok jövőjéről gondoskodni.²⁾ A közfelfogásra pedig jellemző, hogy az 1806-ki magyar országgyűlésnek tanácskozásaiából már az látszik, mintha a rendek az ausztriai császárság alatt a lajtán-túli államot értenék, midőn kijelentik, hogy Magyarország az ausztriai császársággal nem függ össze. De ez még határozottabban, sőt egész világosan nyilvánul az 1832/6. országgyűlésen: »Magyarország ugyanazon fejedelemnek hódol, a kit az ausztriai császárságban megillet a főhatalom, de azért Magyarország az ausztriai császárságtól független állam.« Végre I. Ferdinand 1848. évi octroyált alkotmányában az ausztriai császári címet világosan az osztrák örökös tartományok állami egységét jelzőnek tekinti, a midőn az osztrák császárságot alkotó terület-részeket felsorolja.³⁾

¹⁾ Így az 1804-ki pátens, a Magyarországhoz ekkor intézett kir. leirat stb.

²⁾ »...in Vereinigung mit dem ganzen österreichischen Staatskörper als Kaiser von Oesterreich.« — »...in unione sua cum Integro Austriaco Status corpore ut Imperator Austriae... ad eum felicitatis et prosperitatis gradum perducere adnitemur, qui scopus omnium desideriorum Nostrorum... nullo non tempore futurus est.«

³⁾ Az 1848. márczius 18-án kiadott pátens értelmében jött össze

Az 1867: II. és III. t.-cikkek ünnepélyes óvást tartalmaznak azzal szemben, hogy V. Ferdinand király és Ferencz Károly trónörökös 1848. december 2-án történt lemondása csak általánosságban az ausztriai császárságot és a hozzá tartozó országokat említi, és hogy Magyarország, mint saját alkotmánynyal bíró, önálló ország külön fölemlítve nincsen; továbbá kiemelik, hogy a mondott esetből Magyarország önállására és függetlenségére káros következtetések nem vonhatók, végre megállapítják, hogy a jövőre bekövetkezhető trónlemondás Magyarország külön értesítése mellett és alkotmányos hozzájárulásával történjék.«

De az 1867. évi december 21-ki osztrák alaptörvény a monarchia lajtán-túli államát nem ausztriai császárságnak, hanem a »birodalmi tanácsban képviselt királyságok és országok« czímével nevezi,¹⁾ és így a betűhöz ragaszkodva az alaki

az első osztrák alkotmány kidolgozására hivatott bizottság és már az 1848. április 25-ki pátens kihirdette az alkotmányt, mint »Verfassungsurkunde des österreichischen Kaiserstaates.« Ennek első pontja szerint: »Sämmtliche zum österreichischen Kaiserstaate gehörigen Länder bilden eine untrennbare constitutionelle Monarchie.« A második pont felsorolja a német és cseh örökös tartományokat, mint a melyek az ausztriai császárságot alkotják, de Magyarországról, a magyar sz. korona országairól nincs említés téve. Erre vezetett a történeti fejlődés: a rangjelzésre szolgáló tiszteleti czím most már a Lajtán túli államnak, illetve uralkodójának közjogi czíme, a mely Magyarországra nem vonatkozik, a magyar királyi czím nincs bele foglalva, hanem mellette áll. Majd 1849 elején a Kremsierbe vonult birodalmi gyűlés, a nagy »Constitutionsausschuss«-ban az alkotmányt tárgyalás alá veszi és 9 részre osztva, 160 szakaszba foglalta. E tervzet szerint az ausztriai császárságot a következő országok alkotnák: Csehország, Galiczia, Dalmátia, Enns alatti és fölötti Ausztria, Salzburg, Stájer, Karinthia, Krajna, Szilézia, Morvaország, Tirol, Bukovina és a tengermellék. De ekkor már a császári kormánynak egész más tervei voltak, a mi kitűnik az 1848. december 2-ki trónlemondásnál is, a mennyiben ez csak az ausztriai császárságról és a hozzá tartozó országokról szól. Az 1849. márcz. hó 4-én kelt új octroyált alkotmány a jogi alapot feladja és az alkotmány felfüggesztésével az ausztriai császárságba Magyarországot is bekebelezettnek hirdeti. Végre az ez évi december 31-én kelt császári pátens ezt az alkotmányt is hatályon kívül helyezi, hogy az absolut kormányzatnak adjon helyt.

¹⁾ »Die im Reichsrathe vertretenen Königreiche und Länder.« Ez alapon tagadja Dantscher (id. m.): »Der Titel »Kaiserthum Oesterreich«

jog szerint mai nap is vitatni lehet, hogy az osztrák örökös tartományokból alakult állami egység az ausztriai császárság nevét viseli-e? Ámbár az meg másrészt kétségtelen, hogy ez államban az uralkodói jogok a császárt illetik meg, úgy az állam belső életében, mint a nemzetközi ügyekben. Ide vonatkozólag az ausztriai törvények minden kétséget kizárnak.¹⁾ Ennek felel meg az 1868. évi decz. 14-én kelt legmagasabb határozattal elrendelt címhasználat is, a szerződéseknél, mely szerint ő Felségének kis czíme: »ausztriai császár, Csehország királya stb. és Magyarország apostoli királya.« Megnevezéseknél pedig: »ő Felsege a császár és apostoli király«, vagy »ő császári és apostoli királyi Felsege.« A czímek ilyen használatának nem lehet más jogi jelentősége, mint hogy Magyarország uralkodója az apostoli király, a lajtán-túli államé a császár,²⁾ a mely nézetet,

kommt diesem Staate, welcher aus den im Reichsrathe vertretenen Königreiche und Ländern besteht, in keinem Falle staatsrechtlich zu.« De akkor beáll itt az az ellenmondás, hogy ausztriai állam nincs, de az 1867. decz. 21-ki alaptörvény szerint: »für alle Angehörigen der im Reichsrathe vertretenen Königreiche und Länder besteht ein *österreichisches Staatsbürgerrecht*«, és később is a törvények mindig »*österreichisches Staatsbürgerrecht*«-et emlegetnek, tehát ausztriai állampolgárság van.

¹⁾ Az 1867. december 21-ki osztrák alaptörvény szerint: »Der Kaiser ist geheiligt, unverletzlich und unverantwortlich.« — »Der Kaiser führt den Oberbefehl über die bewaffnete Macht, erklärt Krieg und schliesst Frieden.« — »Der Kaiser schliesst die Staatsverträge.« — »Alle Gerichtsbarkeit im Staate wird im Namen des Kaisers ausgeübt.« — »Die Kundmachung der Gesetze erfolgt im Namen des Kaisers.« — »Der Kaiser ernennt und entlässt die Minister, und besetzt über Antrag der betreffenden Minister alle Aemter in allen Zweigen des Staatsdienstes, insofern nicht das Gesetz ein anderes verordnet.« — »Der Kaiser verleiht Orden und sonstige staatliche Auszeichnungen.« — »Der Kaiser hat das Recht Amnestie zu ertheilen und die Strafen... zu erlassen oder zu mildern.« — »Die Organisation der Landwehr bestimmt der Kaiser« (1883. május 24-ki törvény). — »Der Landsturm darf nur im Kriegsfall und auf Befehl des Kaisers aufgeboden werden« (1886. június 6-ki törvény) stb. stb.

²⁾ Ausztriára kötelező kihirdetésben: »Nachdem es den neuerlich geordneten Verfassungsverhältnissen entspricht, dass bei Meinen souverainen Acten und insbesondere bei den in Meinem Namen mit auswärtigen Mächten zu schliessenden Staatsverträgen die angemessenen Titulaturen und Bezeichnungen angewendet werden, so ist Mein Wille, dass

mint láttuk, az újabban erőteljes fejlődésnek induló osztrák közjogi irodalom is mindinkább elfogadja.

im Eingang dieser Verträge, wo Meine Person als vertragschliessender Theil und als Vollmachtgeber anzuführen ist, künftig Mein Titel in folgender Fassung zur Anwendung komme: »Kaiser von Oesterreich, König von Böhmen u. s. w., und Apostolischer König von Ungarn«, wozu nach in weiteren Contexte des Vertrages eine der diplomatischen Uebung anzupassende, abgekürzte Form gebraucht werde, namentlich der Titel: »Kaiser von Oesterreich und apostolischer König von Ungarn«, dann die Bezeichnung: »Se. Majestät der Kaiser und König« oder »Se. k. und k. apostolische Majestät« (Wiener Zeitung 1868. nov. 15.). De e két utóbbi czímnév már csak az előbbiekből folyólag is egész helyesen így szólna: »Se. Majestät der Kaiser und apost. König« és »Se. k. und apostolische k. (a király apostoli) Majestät.«

közi viszony. *Wenzel Gusztáv* tól. 60 kr. — VI. Szám. Emlékbeszéd Szentkirályi Zsigmond lev. tag fölött. *Jakab Elek* lev. tagtól. 40 kr. — VII. Szám. A telek-könyvi intézmény befolyása a tulajdonjog szerzésére és érvényesítésére. *Zlinszky Imre* lev. tagtól. 40 kr. — VIII. Szám. Bertha Sándor emlékezete. *Tóth Lőrincz* r. tagtól. 20 kr. — IX. Szám. Magyarország városai és városjogai a multban és jelenben. *Wenzel Gusztáv* r. tagtól. 40 kr.

Ötödik kötet. 1877.

I. Szám. A XV. századi tárnoki jog. Tanulmány a hazai jogtörténet köréből. *Wenzel Gusztáv* r. tagtól. 30 kr. — II. Szám. Fényes Elek emlékezete. *Keleti Károly* r. tagtól. 20 kr. — III. Szám. A társadalom keletkezéséről. *Beöthy Leó* l. tagtól. 60 kr. — IV. Szám. A »Servitus fumi immitendi« hazai jogunk rendszerében. *Wenzel Gusztáv* r. tagtól. 20 kr. — V. Szám. Magyarország népességének szaporodása és fogyása országrészek és nemzetiségek szerint. *Keleti Károly* r. tagtól. 20 kr. — VI. Szám. Két legújabb törvényhozási mű a polgári perjog köréből. (A német perrend és az osztrák perrendtartási javaslat.) *Zlinszky Imre* l. tagtól. 40 kr. — VII. Szám. Emlékbeszéd alsóviszti Fogarasi János r. tag fölött. *Tóth Lőrincz* r. tagtól. 40 kr. — VIII. Szám. Öt év Magyarország bűnvádi statisztikájából. *Konek Sándor* r. tagtól. 40 kr. — IX. Szám. Magyar hölgyek leveleiről. *Deák Farkas* l. tagtól. 20 kr.

Hatodik kötet. 1880.

I. Szám. Magyarország és egyes törvényhatóságainak népesedési mozgalma. *Dr. Konek Sándor* r. tagtól. 30 kr. — II. Szám. Nagy férfiak szerepe a történelemben. *Zsilinszky Mihály* l. tagtól. 20 kr. — III. Szám. Kazinczy Gábor irodalmi hatásáról. Irodalomtörténeti tanulmány. *Jakab Elek* l. tagtól. 30 kr. — IV. Szám. Emlékbeszéd Urházy György felett. *Szilágyi Sándor* r. tagtól. 10 kr. — V. Szám. Palaczkzy Ferencz emlékezete. *Zsilinszky Mihály* lev. tagtól. 20 kr. — VI. Szám. A nemzetgazdaságtan és módszere s a társadalmi tudományok terén való kutatás nehézségei. *Dr. Weisz Bélától*. 10 kr. — VII. Szám. A magyar jogi műnyelv kérdése. Jogirodalmi és nyelvtudományi tanulmány tekintettel jogi műnyelvünk jelenére, multjára, mivoltára és gyökeres javítására. Irta *Bakos Gábor*. 20 kr. — VIII. Szám. A fémvaluta kérdése a tudomány jelen állása szerint. Első rész. *Kautz Gyula* r. tagtól. 20 kr. — IX. Szám. A magyar és osztrák államháztartás 1868—1877-ig. Irta *Lány Lajos*. 30 kr. — X. Szám. Gróf Teleki Domonkos emlékezete. Irta *Deák Farkas*. 20 kr. — XI. Szám. Emlékezés Zlinszky Imre l. tagra. *Tóth Lőrincz* r. tagtól. 20 kr. — XII. Szám. A perdőntő eskü és az előzetes tanúbizonyítás a középkori magyar perjogban. Székfoglaló értekezés *Hajnik Imre* r. tagtól. 40 kr.

Hetedik kötet. 1882.

I. Szám. A nemzetközi jog elmélete Kant philosophiája szerint *Dr. Medveczky Frigyes* től. 20 kr. — II. Szám. A nemzetiségi viszonyok Magyarországnak az 1880. évi népszámlálás alapján. *Keleti Károly* r. tagtól. 40 kr. — III. Szám. Magyarország és egyes törvényhatóságainak népmozgalma 1877—1879. *Konek Sándor* r. tagtól. 70 kr. — IV. Szám. A magyar felsőház reformja. Irta *Tóth Lőrincz* r. tag. 60 kr. — V. Szám. B. Eötvös József »A XIX. század uralkodó eszméinek befolyása az álladalomra« czimű munkájáról. *Trefort Ágoston* t. tagtól. 10 kr. — VI. Szám. A ministeri felelősség eredete az európai alkotmánytörténelemben. *Schvarcz Gyula* l. tagtól. 20 kr. — VII. Szám. A vasuti ügy s a posta-és táviradi ügy közti összeköttetés Magyarországnak a közlekedési és névszerint a vasuti jog szempontjából. *Wenzel Gusztáv* r. tagtól. 20 kr. — VIII. Szám. Sallustios államformái és a görögök politikai irodalma. *Schvarcz Gyula* l. tagtól. 20 kr. — IX. Szám. A Demokrácia eszméje és szervezete. *Dr. Kunecz Ignécz* pozsonyi kir. akad. jogtanártól. 40 kr. — X. Szám. Szilágyi Márton tanítása az eljegyzésről 1690-ben. *Kovács Gyula* lev. tagtól. 40 kr.

Nyolczadik kötet. 1885.

I. Szám. Montesquieu elmélete. *Schvarcz Gyula* lev. tagtól. 30 kr. — II. Szám. Fegyhazi tanulmányok. I. Illavai fegyház. *Tóth Lorincz* r. tagtól. 50 kr. — III. Szám. A szerzói jogról szóló törvény. (XVI. t. cz.) *Apáthy István*

r. tagtól. 20 kr. — IV. Szám. További adalék a görögök politikai irodalmának kritikai történetéhez. *Schwarz Gyula* l. tagtól. 40 kr. — V. Szám. Okirati bizonyítás a középkori magyar perjogban. *Hajnik Imre* l. tagtól. 20 kr. — VI. Szám. Melyik görög állam közelítette meg a képviseleti rendszer alagondolatát. *Schwarz Gyula* lev. tagtól. 10 kr. — VII. Szám. A népoktatás hazánkban 1869—1884. *Láng Lajos* l. tagtól. 40 kr. — VIII. Szám. Emlékezések a nemzetközi büntönügyi congressusra Rómában 1885. (nov. 16—24.) *Tóth Lőrincz* r. tagtól. 50 kr. — IX. Szám. Gondolatszabadság és ódon tömeguralom. *Schwarz Gyula* l. tagtól. 50 kr. — X. Szám. A két utóbbi évtized államformatani irodalmának kritikai méltatásához. *Schwarz Gyula* l. tagtól. 50 kr.

Kilenczedik kötet. 1887.

I. Szám. Az európai monarchiák rendszeres törvényeiről, tekintettel ezek alkotmánytörténelmi előzményeire. *Schwarz Gyula* l. tagtól. 50 kr. — II. Szám. Az athenei állam és társadalom jelentősége az emberi haladásra nézve Klesztenestől Ephialtesig. (507—461—2-ig Kr. e.) *Schwarz Gyula* r. tagtól. 50 kr. — III. Szám. A középkoroktatás hazánkban (1867—1886) *Láng Lajos* l. tagtól. 40 kr. — IV. Szám. Lucius Cornelius Sulla a római alkotmányjog történelmében. Székfoglaló értekezés. *Schwarz Gyula* r. tagtól. 50 kr. — V. Szám. Dante mint politikai író. *Domanovszky Endre* l. tagtól. 10 kr. — VI. Szám. Fegyhazi tanulmányok. A rabmunka. *Tóth Lőrincz* r. tagtól. 50 kr. — VII. Szám. A jog- és állambölcsészet feladatai. Székfoglaló. *Dr. Pulszky Agost* l. tagtól. 20 kr. — VIII. Szám. Egyéni szabadság és parlamentarizmus Angliában. *Concha Gyöző* l. tagtól. Székfoglaló értekezés. 20 kr. — IX. Szám. Magyarország népmozgalma 1880—1885. *Láng Lajos* l. tagtól. 30 kr. — X. Szám. Tudomány és társadalom. *Schwarz Gyula* r. tagtól. 50 kr.

Tizedik kötet. 1888.

I. Szám. Adalékok a római alkotmány-politikához és államjoghoz. *Schwarz Gyula* r. tagtól. 40 kr. — II. Szám. Adalékok a magyar állampolgári társadalom egységes természetének elméletéhez. *Schwarz Gyula* r. tagtól. 50 kr. — III. Szám. Demologiai tanulmányok. *Kőrösi József* l. tagtól. 40 kr. — IV. Szám. A visszaesés okairól s óvszereiről. *Tóth Lőrincz* r. tagtól. 50 kr. — V. Szám. A király tanácsosainak felelőssége Aragoniában és Magyarországon III. András óta. *Schwarz Gyula* r. tagtól. 50 kr. — VI. Szám. Sextus Caecilius Africanus jogtudós. *Vécsey Tamás* r. tagtól. 60 kr. — VII. Szám. Báró Wüllerstorff és a szabadkereskedés meghonosítása az osztrák-magyar monarchiában. *Matlekovits Sándor* l. tagtól. 50 kr. — VIII. Szám. Az 1839/40-diki országgyűlés viszhangja az irodalomban. *Ballagi Géza* l. tagtól. 90 kr. — IX. Szám. Taras, Syrakusa, Akragas és egyéb görög államok demokrátiája. *Schwarz Gyula* r. tagtól. 50 kr. — X. Szám. A specificatio. *Hoffmann Pál* l. tagtól. 40 kr.

Tizenegyedik kötet. 1890.

I. Szám. Justinianus »Omnem reipublicae« kezdetű rendelete a jogi oktatás tárgyában. *Vécsey Tamás* r. tagtól. 60 kr. — II. Szám. A tudományos és irodalmi kitüntetések jogczime a felsőházi tagságra. *Schwarz Gyula* r. tagtól. 70 kr. — III. Szám. Az athenei alkotmánytörténelem korszakai azon csak imént fölfedezett görög munkában, melyet némelyek Aristotelesnek tulajdonítanak. *Schwarz Gyula* r. tagtól. 60 kr. — IV. Szám. A rövid tartamu szabadságvesztés-büntetések s a föltételes elítélés. *Tóth Lőrincz* r. tagtól. 40 kr. — V. Szám. További tanulmány a legújabban fölfedezett *Ἀθηναίων πολιτεία* fölött. *Schwarz Gyula* r. tagtól. 70 kr. — VI. Szám. A birtoki jogtan kétségei. *Hoffmann Pál* r. tagtól. Székfoglaló értekezés. 15 kr. — VII. Szám. Az adóeszmény. Tudományos és gyakorlati szempontból. *Hegedüs Sándor* r. tagtól. Székfoglaló értekezés. 30 kr. — VIII. Szám. Magyar tengerjog. *Nagy Ferencz* l. tagtól. Székfoglaló értekezés. 45 kr. — IX. Szám. Az otthon védelme a magyar büntető jogban. *Fayer László* l. tagtól. Székfoglaló értekezés. 30 kr. — X. Szám. A jegybankok nemesércz-politikája. *Földes Béla* l. tagtól. 40 kr. — XI. Szám. Korunk uralkodó eszméi. Székfoglaló értekezés. *Asbóth János* l. tagtól. Ára 25 kr.